

**UNIVERZA V LJUBLJANI
TEOLOŠKA FAKULTETA**

Maja Podobnik

**DELOVNE NAVADE IN
(NE)USPEŠNOST OTROK
DIPLOMSKO DELO**

Ljubljana, 2016

**UNIVERZA V LJUBLJANI
TEOLOŠKA FAKULTETA
UNIVERZITETNI ENOPREDMETNI PROGRAM TEOLOGIJA**

Maja Podobnik

**DELOVNE NAVADE IN
(NE)USPEŠNOST OTROK
DIPLOMSKO DELO**

Mentor: prof. dr. Stanko Gerjolj

Ljubljana, 2016

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem mentorju prof. dr. Stanku Gerjolju za pomoč in strokovno vodstvo pri izdelavi diplomskega dela.

Še posebej se zahvaljujem mami in očetu, ki sta mi omogočila študij, me vzpodbujala in mi stala ob strani.

Predvsem pa hvala dragemu možu Jerneju, ki je do konca verjel vame, ter ljubima otrokoma Brini in Jonu, katerima posvečam svoje diplomsko delo.

KAZALO:

Uvod	1
1. Razvoj otroka in vprašanje uspešnosti.....	3
2. Oblikovanje delovnih navad	10
2.1. Delovne navade	10
2.1.1. Otrokovo delo in Maria Montessori.....	13
2.2. Vloga družine	19
2.3. Spodbujanje samostojnosti in predajanje odgovornosti.....	28
2.4. Pomen igre	31
2.5. Spodbujanje gibanja in razvoj motorike	32
2.6. Obvladovanje lastnega telesa	33
2.7. Skrb za svoje stvari in sodelovanje pri družinskih opravilih	36
3. Empirični del.....	39
3.1. Analiza raziskave	40
3.2. Preverjanje zastavljenih hipotez.....	54
Sklep.....	57
Povzetek	60
Abstract.....	61
Reference	62
Priloga 1: Anketni vprašalnik.....	i

Uvod

Delovne navade pri otrocih je potrebno začeti oblikovati že v predšolskem obdobju, so si enotni strokovnjaki s področja vzgoje. Odnos do dela je ena izmed značajskih potez, ki bistveno oblikuje človekovo osebnost. V življenju namreč dobi človek svoj smisel v uresničenem odnosu in delu, ki ga mora opraviti (Zalokar Divjak 1998, 109). Prvi, ki nosijo odgovornost za to pomembno nalogo, so starši, kasneje jo prevzamejo inštitucije, kot so vrtec, šola in podobno.

V diplomski nalogi bom poskušala pokazati, kako delovne navade posredovati predšolskim otrokom na njim prijazen in spoštljiv način. Pri tem je potrebno upoštevati otrokovo starost, njegov celostni razvoj in individualne značilnosti. Vloga staršev je pri tem zelo pomembna in nezamenljiva. Prav tako urejene družinske razmere, ki otroku zagotavljajo ljubeče okolje, varnost in red. Z vzgojo starši na otroka prenašajo svoje vrednote. Od vzgojnega stila pa je odvisno, na kakšen način in kako se bodo te vrednote zapisale v otroka.

Če starši stremijo k temu, da otroka ob upoštevanju sedanjosti vzgajajo za prihodnost, ga tako doma pripravljajo, da bo nekoč odšel v svet. Otroka morajo zgodaj vzpodbujati k samostojnosti na način, da sam prevzame odgovornost, kot jo lahko v skladu s svojo starostjo in razvojem. Prehitro siljenje v samostojnost in opravljanje nalog, ki jim otrok ni dorasel, pa ima negativne posledice. Otrok naj dobi možnost izbire, ob tem se uči, kdo je on sam, kakšne so njegove želje ter potrebe in tudi kakšne posledice sledijo določeni izbiri. Otrok pri tem aktivno razmišlja in išče najprimernejše rešitve. Poleg svobode pa potrebuje tudi omejitve. Neuspeh, poraz in občutek zavrnitve so za otroka sestavni del odraščanja in starši ga pred tem ne smejo zavarovati za vsako ceno.

Delovne navade in otrokovo delo razumem v smislu Marie Montessori, ki pravi, da otrok skozi delo izgradi človeka. Celotno predšolsko obdobje je za to ključnega pomena. Že od rojstva naprej se otrok želi gibati, se trudi, napreza, ponavlja in tako

krepi svoje telo. Ko shodi, se mu odpre nov svet, rad sledi svojim staršem in jim nenehno vsiljuje svojo »pomoč«. Starši se morajo potruditi, da ob različnih priložnostih otroku omogočijo učenje, obenem na ta način otrok dela in tako razvija svoje delovne navade. Priložnosti je veliko, naj si bodi ob otrokovem hranjenju ali pa pri opravilih, povezanih s higieno in odločanjem o telesu, ob skrbi za njegove lastne svari, z vključevanjem v družinska opravila in podobno. Otrok se tako nauči skrbeti zase in pridobi občutek, da je pomemben član družine. Ob tem se ne sme pozabiti na gibanje, igro in zabavo, ki morajo prav tako biti sestavni deli vzgoje.

Do otroka morajo starši gojiti realna pričakovanja in mu postavljati naloge, ki jim bo kos. Med starševske zadolžitve pa spada tudi motiviranje, vzpodbujanje, tolaženje, vrednotenje in pravilno usmerjanje takrat, ko otroku pade delovna vnema, ko je doživel poraz ali zavrnitev.

Delo in delovne navade namreč niso samim sebi namen, ampak so mnogo več, odločilno vplivajo na oblikovanje otrokove identitete, samozavest in samozaupanje mu zraste, ko uspešno dokonča nalogo. Kot odrasel posameznik je samostojen, se zna odločiti in prevzeti odgovornost. Ve, da se mora za vredne cilje potruditi, premagati napor in vztrajati. Razvija osredotočenost, koncentracijo in vztrajnost. Tudi če mu spodleti, se zna pobrati, realno ovrednotiti situacijo in poiskati novo rešitev. Novosti in sprememb ga ni strah, saj zaupa vase in svoje zmožnosti.

Drugi del je namenjen empiričnemu delu, kjer bomo pri starših s pomočjo spletne ankete preverili, kaj menijo o delovnih navadah. Spraševali jih bomo, v katere dejavnosti, ki se nanašajo na obvladovanje otrokovega telesa, in družinska opravila vključujejo svojega otroka. Zanimalo nas bo tudi, kakšen pomen dajejo otrokovi samostojnosti pri opravilih, kot so hranjenje, oblačenje in obuvanje, odvajanje od plenice, pospravljanje igrač in podobno. Starše bomo vprašali, ali po njihovem obstaja povezava delovnih navad s pozitivno samopodobo, z večjo uspešnostjo v šoli, večjo vključenostjo v družinska opravila, večjo samostojnostjo in lažjim premagovanjem vsakodnevnih izzivov. Nato bo sledila analiza ankete na podlagi pridobljenih informacij in sklep.

1. Razvoj otroka in vprašanje uspešnosti

Otrok se razvija od spočetja naprej, vsak s svojo hitrostjo. Zato je vsakega otroka potrebno najprej poznati in razumeti njegov celostni razvoj. Nekateri starši intuitivno sledijo razvoju otroka in na ta način uspešno usklajujejo svoje življenje z otrokovim. Velikokrat pa se zgodi, opozarja Poljančeva, da starši ne poznajo potreb in sposobnosti otroka na posamezni razvojni stopnji, kar povzroči, da od otroka pričakujejo večje spretnosti in zmožnosti, kot jih dejansko ima. Pogosto so takšni starši premalo empatični, ne znajo postaviti otrokovih potreb pred svoje. Starši, ki sami trpijo pomanjkanje empatije, so ob otrokovih potrebah pogosto razdraženi, čutijo velik pritisk in skrb za otroka jim povzroča pretiran stres (Poljanec 2015, 67-68).

Otrok ima v svojem razvoju pomembno nalogo, saj se mora na življenje prilagoditi tako v osebnem kot družbenem smislu. V kulturi, kakršna je naša, pa je družbeno življenje precej kompleksno in zapleteno, zato je osebnost zelo pomembna. Ključno je torej zavedanje, da je razvoj otrokove osebnosti bistveno bolj odvisen od tega, kar se otrok nauči od staršev s posnemanjem, kot od tega kar je podedoval. Starši morajo prevzeti odgovornost za to, kakšni bodo njihovi otroci, in poskrbeti, da bodo pri svojih otrocih razvijali takšne lastnosti, ki jim bodo kasneje v življenju dobro služile. Namreč otrokove osebnostne značilnosti bodo kasneje v prihodnosti odločilno vplivale na njihove življenjske možnosti (Stoppard 1992, 62).

Potrebno pa se je zavedati tudi, da je vsak otrok individuum in njegov razvoj ne sledi nujno razvojnim normam. Neka »norma« je namreč le statistično povprečje starosti, pri katerih se pojavljajo največji mejniki v razvoju (Ivić et al. 2002, 4). Na norme oziroma mejnike v razvoju moramo vedno gledati kot na neko orientacijo, ki nam lahko pomaga predvsem pri premagovanju praktičnih problemov. Česa otrok v določeni starosti še ne zmore. Kaj lahko storimo pri določeni starosti, kakšne dejavnosti so otroku zanimive in kakšne dosežke lahko pričakujemo.

Obstaja pa nekaj splošnih zakonitosti, ki jih pri razvoju otroka lahko opazimo. Razvoj vedno poteka nepretrgano, vendar lahko na določenih področjih poteka počasneje. Lahko se tudi eno področje razvije na račun vseh drugih. Kljub temu pa se ne more

spremeniti zaporedij stopenj razvoja (na primer: otrok ne more hoditi, dokler se ne nauči sedeti). Velja tudi, da kak otrok lažje obvlada neko spretnost kot drugi. Otroka lahko pri njegovem razvoju spodbujamo in mu pomagamo, kljub temu pa ne smemo pozabiti, da je predpogoj za novo stopnjo v razvoju zrelost možganov, živčnega sistema in drugih telesnih organov. Opazimo tudi, da otrokov razvoj vedno poteka od glave proti nogam, ne glede na to, katero spretnost skuša osvojiti. Tako je obvladovanje glave prva stopnja pri učenju hoje, obvladovanje ravnotežja in stopicanje z nogami pa zadnja (Stoppard 1992, 21).

Razvojne stopnje otrok so povzete po knjigi Razvojni koraki avtorjev Ivana Ivića, Jadranke Novak, Nikole Atanackovića in Mirjane Ašković, razen če ni navedeno drugače.

- Otrok do 1. leta starosti

V prvem letu se teža otrokovih možganov podvoji. Povečanje teže se zgodi zaradi povečanega števila možganskih celic oziroma nevronov in vzpostavljanja povezav oziroma sinaps med nevroni ter različnimi deli možganov (Stoppard 1992, 23). V tem prvem letu otrok naredi ogromen napredek v svojem razvoju. Če je novorojenček ob rojstvu še popolnoma nebogljen, pa se malček ob letu starosti že dvigne v stoječ položaj in hodi ob opori ali samostojno. Še vedno se tudi plazi. V svoji okolici prepozna predmete, jih najde, če so skriti izven njegovega vidnega polja, ter predmet tudi izroči na zahtevo. Predmete premika vodoravno naprej in nazaj, s kazalcem raziskuje podrobnosti predmeta. Drobne predmete prijema s palcem in kazalcem in jih odlaga v škatlo. Razume nekaj besed, zna jih tudi povedati (ata, mama, pa-pa). Na zahtevo obrne glavo k znani osebi in izpolnjuje preproste ukaze (ne, pridi, ...). Prepoznava predmete v svoji okolici, ob pomoči pije iz skodelice in žveči hrano, ki jo samostojno nosi k ustom. Kaže zanimanje za otroke in odrasle in jih posnema pri preprostih dejanjih. S prstom pokaže v zeleno smer in na zahtevo izroči predmet mami. Okrog enega leta že pokaže, kako odločen in samostojen je. Njegova volja stopa v ospredje. Vendar pa mu velikokrat stvari ne uspejo oziroma ko naleti na oviro, se hitro razjezi, postane nepotrpežljiv, ihtav, razdražen in kljubovalen (63).

- Otrok od 1. do 1,5 leta starosti

V času pol leta se otrok nauči samostojne hoje, počepne in vstane, teče in z nogo že potiska žogo. Zna že sonožno poskakovati, če mu nudimo oporo, in se vzpenjati po stopnicah, če ga držimo za roko. Bolj pogosto začne uporabljati eno roko. Gradi stolp iz petih kock. Na zahtevo pokaže predmet iz neposredne bližine in zna pokazati tri dele svojega telesa. Z glasom zna izraziti željo, uporablja frazo dveh samostalnikov (»mami sok«) ali samostalnik in glagol (»mami daj!«). Odziva se na svoje ime. Posnema preproste dejavnosti domačih. Zna sezuti čevlje in nogavice. Med pitjem drži kozarec in je z žličko. Samostojno se igra, vendar le v prisotnosti drugih otrok. Začnejo se kazati prvi znaki ljubosumja, strah pred tujci pa v tem obdobju doseže vrhunec.

- Otrok od 1,5 do 2. leta starosti

V pol leta se otroku izostri groba in fina motorika. Otrok teče, brca žogo brez izgube ravnotežja, spušča se po stopnicah, če ga držimo za roko. Vzpenja se po stopnicah brez opore. Zmore metati predmete v želeno smer, knjigo lista stran za stranjo, kotali žogo, uživa v igrah metanja in lovljenja. Uporablja pripomočke za reševanje problemov. Sestavlja in ureja predmete v medsebojne odnose. Obvladuje preproste ovire. Govor postane bolj kompleksen, uporablja že 200 do 250 besed. Zna več preprostih fraz iz treh besed. Ustrezno odgovarja na vprašanja, ki se tičejo svojine (»Čigava mama je to?«). Zna že tudi sleči hlačke, žabe, jakno in zapeti zadrgo. Pije samostojno iz skodelice. Ponoči je že pretežno suh. Začetek vzporedne igre; igra se ob vrstnikih in jim občasno pokaže svojo igračko. Začne se zanimati za skupinske dejavnosti. Je pa to tudi obdobje, ko se otrok veliko bolj zaveda samega sebe in želi uveljaviti svojo voljo. Svoje nestrinjanje kaže z izpadi kljubovalnosti in trme. Izraža ljubosumje in se odziva na čustven izraz odraslega (empatija).

- Otrok, star 3 leta

Do tretjega leta starosti otrok že teče hitro in stabilno. Nekaj trenutkov lahko stoji na eni nogi. Sonožno poskakuje in preskoči nižjo oviro. Lahko lovi in meče veliko žogo. Zna se samostojno povzpeti na tobogan in se spustiti z njega. Uspešno kolesari na triciklu. Razlikuje male in velike predmete, razporedi

identične oblike in barve v ustrezne skupine. Rad sestavlja enostavne sestavljanke in ustvarja s plastelinom. Barva s prsti in riše preproste oblike (krog, križ, črta). Pogosto se igra igre vlog (prodajalec, učitelj, zdravnik). V stavku zna uporabiti tri do pet besed skupaj. Postavlja pogosta vprašanja v smislu: »Kaj je to?« »Kdo je to?« »Kako?« »Zakaj?« Uporablja zaimke in množino. Recitira krajše pesmice. Zahteva, da mu pripovedujemo krajše zgodbe. Zna ubesediti svoja doživetja. Pove svoj spol in starost. Uporablja vljudnostne fraze (prosim, hvala) Uporablja od 600 do 800 besed. Začne prepoznavati povezavo med vzrokom in posledico. Rad se pridruži skupinsko vodeni igri. Uči se preko igre in preko slišane. Uživa, ko lahko pomaga odraslim pri domačih dejavnostih (pospravljanje, pomivanje). Poskuša pospraviti svoje igrače. Dobi napad besa, če ga omejujemo, onemogočamo pri aktivnostih. Prepoznavati začenja lastne omejitve in prosi za pomoč, če česa ne zmore. Triletnik že dobro razume svet okrog sebe, nenadne spremembe in prehodi pa mu povzročajo težave, zato je pomembno, da je na spremembo opozorjen in so mu nove situacije razložene na njemu razumljiv način. V izogib nepotrebnemu stresu je triletniku pomembna rutina in predvidljivost dogodkov znotraj družine. V vsakodnevnih pogovorih naj odrasli uporabljajo barve in števila ter otroka čim bolj spodbujajo k samostojnemu opravljanju vsakodnevnih aktivnosti.

- **Otrok, star 4 leta**

Štiriletnik se s svojimi vrstniki predvsem rad igra igre, ki vključujejo veliko fizične aktivnosti, saj obvlada že korake v ritmu glasbe, hojo po ravni črti, skakanje z višine, preskakovanje ovir do 20 centimetrov in brcanje žoge v teku. Sodeluje pri ustvarjanju pravil, ki veljajo v skupini in jih sprejema. Rad se igra tudi igre vlog, naj si bodo to super junaki ali vloga očeta, mame, zdravnika ali prodajalca. Tako preizkuša, kako je biti odrasel in se uči o občutkih in potrebah drugih ljudi ter kako to ubesediti. Rešuje tudi preproste problemske situacije (»Kaj delaš, ko si lačen?«). Želi poslušati zgodbe in jih zna na preprost način obnoviti. V tej starosti ni redko, da ima otrok svojega namišljenega prijatelja, vendar to ni znak za težave v razvoju. Tako otrok ne loči jasno med resničnostjo in fantazijo. Pogosto si štiriletniki izmišljajo zgodbe ali celo laži, da bi ustregli

svojim staršem. Pri izražanju čustev so zelo burni in glasni, začne se razvijati smisel za humor. Štiriletnik uporablja od 1200 do 1500 besed, njegove povedi so popolne in govor razumljiv. Nariše človeka z glavo in udi, zmore prerisati kvadrat in prepogniti papir po diagonali. Razume odnos med delom in celoto, nadaljuje nedokončano zaporedje. Razvršča predmete po barvi in velikosti. Opazi manjkajoče podrobnosti na risbi. Pri starosti štirih let mora otrok sam opraviti potrebo na stranišču, si umiti roke in obraz (Enter d.o.o. 2016).

- **Otrok, star 5 let**

Petletnik že zelo dobro obvladuje lastno telo in gibanje. Sposoben je narediti veliko različnih gibov. Tako se lahko igra na mnogo različnih načinov, ki vključujejo gibanje (igre s žogo, preskakovanje kolebnice, plezanje, skakanje, hitro gibanje čez ovire, dobro obvladovanje ravnotežja ...). Raje se igra s sovrstniki lastnega spola. Razvija se mu tudi fina motorika, riše človeka in druge predmete, barva do črte, s škarjami reže po črti. Čedalje bolj je spreten s svinčnikom, ko nariše človeka ali predmet, je pozoren na detajle. Lahko tudi že riše in piše simbole, morda številke ali svoje ime. Orientira se v času, razlikuje dan – noč, prej – potem, jutro – popoldne. Rešuje naloge, prešteva do deset in odšteva zahtevano število, prepozna in riše številke do pet. Tudi razvoj glasov naj bi bil do petega leta končan, njegov govor obsega od 1800 do 2200 besed. Uporablja stavke, ki imajo do osem besed. Počasi začenja razlikovati med resničnostjo in domišljijo. Kljub temu pa se lahko boji teme ali domišljjskih bitij. Vedno bolj bo začel sprejemati lastne odločitve. Čustva, kot sta jeza in ljubosumje, izraža telesno, zna razbrati telesno govorico odraslega. Pokaže večje zanimanje za spolne organe, lahko se tudi samozadovoljuje. Pri petih letih je sposoben že popolne skrbi za svojo higieno in obvlada svojo toaleta. Ker je z govorom sposoben izražati svoje misli in občutke, rad sodeluje v pogovorih s starši in jih posnema pri njihovih opravilih. Zmore tudi že odložiti zadovoljevanje svojih potreb na kasnejši čas (Enter d.o.o. 2016).

- **Otrok, star 6 let**

Okrog šestega leta se zaključi otrokov temeljni razvoj, ki mu večina strokovnjakov pripisuje odločilni pomen. To je tudi čas, ko v Sloveniji in večini

evropskih držav otroci začnejo obiskovati osnovno šolo. Otrok obvlada vse temeljne prvine gibanja. Hodi naprej, nazaj, skače, poskakuje, se lovi, vzpostavlja ravnotežje, pleza, se vozi s kolesom. Obvladuje spretnosti z žogo, vrže z eno roko v cilj, lovi, potiska ob tla. Igra badminton, visi 10 sekund v vesi in si sam zaveže vezalke. Je poln energije in se hitro navdušuje nad novimi idejami ter stvarmi. Iz majhnih elementov zloži tridimenzionalen model, če gleda sliko ali drug model. Prerisuje geometrijske oblike in različne druge simbole. S škarjami striže po črti in uporablja šilček. Ve, katera roka je leva in katera desna. Njegove sposobnosti se še bolj razvijajo, predvsem ritmično usklajena gibalna dejavnost, koordinacija med osnovnimi gibalnimi sposobnostmi, koordinacija uho-gibanje, oko-roka, veliki gib, drobna motorika (natančnost, skladnost, zanesljivost). Izvršuje tudi naloge po navodilu odraslega in odgovarja na vprašanja. Govor je jasen in pravilen. Izgovarja vse glasove, piše in bere svoje ime, sprašuje po pomenu besed in uporablja od 2500 do 3000 besed. V otrokovem življenju vedno bolj pomembno vlogo dobivajo sovrstniki, ima tudi že enega do dva posebna prijatelja. Njegova igra je vedno bolj kooperativna, je radodaren in igrače rad deli s prijatelji. Rad aktivno sodeluje pri skupinskih igrah in aktivnostih. Vedno bolj natančno prepoznava različna čustva tako pri sebi kot pri drugih in je na njih pozoren. Je skrben predvsem do mlajših otrok in živali. Nad seboj ima večjo kontrolo in v njegovem vedenju je manj čustvenih nihanj.

Pri vprašanju o uspešnosti otrok bomo presegli konvencionalni pomen te besede, da je uspešen otrok tisti, ki blesti v šoli, športu ali na kakšnem drugem področju. Prav tako uspeh ni doseganje bogastva, slave in blaginje. Tako zakonca Sears pravita, da so otroci uspešni takrat, ko so srečni in zadovoljni zaradi odnosa, ki ga imajo do sebe, kot tudi zaradi odnosa z bližnjimi. Otroci se morajo počutiti dragocene in vredne zaradi tega, kar je v njih, kljub temu pa potrebujejo tudi zunanjo potrditev tega (Sears in Sears 2004, 14-15). Prav tako meni Zalokar Divjakova, da otrok, ki ima zaupanje vase, lažje in hitreje navezuje socialne stike in pridobi občutek pripadnosti. Ob tem pa se mu bo oblikovala samozavest, ki mu bo omogočila, da se bo v nadaljnjem procesu svojega osebnostnega razvoja naučil uporabljati svojo originalnost pri reševanju življenjskih vprašanj. Vedenje otrok z dobro samopodobo izgleda takole (Zalokar Divjak 1998, 105):

- Samozavestni otroci si zaupajo in vedo, da jih ne more omajati en sam neuspeh.
- Pričakujejo, da jih bodo drugi sprejeli in se jim za to približajo pozitivno in samozavestno.
- Verjamejo vase, znajo se braniti pred negativnimi mnenji in niso pretirano odvisni od mnenj in pripomb.
- Do sebe niso pretirano kritični in tudi drugih ne kritizirajo ter se nad njimi ne pritožujejo.
- Verjamejo, da bodo sposobni obvladati položaj, zato pred težavami ne bežijo.
- Niso pretirano tekmovalni, to jim omogoča, da z drugimi sodelujejo, kajti tuj uspeh jih ne ogroža.
- Znajo primerno oceniti in ovrednotiti svoje dosežke, brez pritegovanja pretirane pozornosti.

Zmotno bi bilo trditi, da so za otrokov uspeh odgovorni samo starši in njihova vzgoja. Vsak otrok je individuum s svojo edinstvenostjo in prirojenimi lastnostmi, na katerega pa tekom razvoja vpliva cela vrsta dejavnikov. Tako je za nekatere otroke življenjska pot gladka in ravna, spet za druge razgibana in vijugasta. Če pa staršem uspe otroku prikazati, da je svet skrivnosten in zaradi tega lep, bo kasneje sam z veseljem v tem svetu odkrival svoje mesto in življenjski smisel.

2. Oblikovanje delovnih navad

Naj v začetku pojasnim, da se bomo v sami diplomski nalogi osredotočali predvsem na vlogo staršev in drugih odraslih, ki so vključeni v otrokovo vzgojo na neformalen način (stari starši, strici, tete,...) Prav tako bomo namerno uporabljali kot naslovnike starše, saj nosijo največjo odgovornost za vzgojo in izobraževanje svojih otrok. Družina je za otroka primarno okolje, saj se tam začne socialni razvoj in je od nje tudi odvisen. Starši dajejo otroku smernice za oblikovanje samokontrole in odzivov na situacije v okolju (Žnidaršič in Beguš 2013, 6).

Poleg tega pa na otrokov razvoj vpliva tudi širše okolje, kamor spadajo inštitucije, v katere je vključen otrok. Vrtec je prva takšna in z vstopom vanj se otrokovo socialno okolje razširi ter tako vedno bolj vpliva na oblikovanje njegove osebnosti. Kljub temu da je vloga vrtca in šole pri oblikovanju delovnih navad otrok zelo pomembna, tega ne bomo posebej problematizirali, saj načeloma spodbujajo samostojnost, odgovornost ter razvoj socialnih in čustvenih kompetenc otroka. Tako so javni vrtci zavezani k spoštovanju Kurikuluma za vrtce, ki predstavlja strokovno podlago za njihovo delo. Med drugim dokument določa, da je potrebno otrokom dati odgovornost na ustrezni ravni. Omogočiti otrokom, da spoznajo svoje omejitve in meje sprejemljivega vedenja, ki so utemeljene v načelu ne omejevanja drugih. Spodbujati razvoj otrokovih veščin pri skrbi zase in dobro mnenje o samem sebi ter samospoštovanje (Kurikulum za vrtce 1999). Prav tako zasebni vrtci, ki delujejo po načelu pedagogike montessori ali pa waldorski vrtci vsebujejo elemente, ki otroke vzpodbujajo k samostojnosti, skrbi za sebe in druge, razvijanju otrokovih potencialov in gibanju. Šola kot taka pa že sama po sebi zahteva od otrok delo, odgovornost in upoštevanje navodil avtoritete.

2.1. Delovne navade

V slovarju slovenskega jezika je pojem *navada* razložen kot nekaj, kar dobi zaradi ponavljanja ustaljeno obliko in jo je težko kasneje spremeniti. Če za človeka pravijo, da ima delovne navade, je to nekaj pozitivnega. Je pošten, ravna v skladu z določenimi normami in s priznanimi načeli. V veliki meri izpolnjuje dolžnosti ali delovne navade.

Za pridobivanje delovnih navad pa se uporabljajo trije pojmi. Prvi, da se delovne navade *priučijo*, torej narediti koga sposobnega za opravljanje določenega dela neposredno z opravljanjem tega. Drugi pomen je *privzgojiti*, kar pomeni z vzgojo povzročiti, da kdo pridobi določeno, zlasti pozitivno lastnost. Tretji pa je *vcepiti*, kar med drugim pomeni z močnim vplivom doseči, da kdo dela, ravna popolnoma v skladu s tem, kar želimo (SSKJ). Lahko torej rečemo, da že sama raba jezika kaže na načine, ki so potrebni za pridobivanje ali oblikovanje delovnih navad, torej z učenjem, vzgojo in (pri)silo oziroma vztrajnim ponavljanjem, vzpodbujanjem in motiviranjem.

Pojem delovnih navad navadno začnemo povezovati z otroki šele takrat, ko ti vstopijo v šolo in morajo začeti izpolnjevati šolske obveznosti. Izkaže se, da ima veliko otrok težave s vsakodnevnimi šolskimi obveznostmi, zato jih začnejo starši prevzemati nase. Pogosto starši otroku niso zaupali v predšolskem obdobju in mu niso dali odgovornosti, tako mu ne zaupajo niti, da lahko sam opravlja šolske obveznosti. Otroku do vstopa v šolo ni imel nobenih drugih obveznosti in zadolžitev, kot je igra in zabava. Nato tudi šola postane dodatna obveznost staršev. Starši in posledično otroci se ujamejo v začaran krog, iz katerega ne znajo izstopiti. Starši so utrujeni in preobremenjeni, otroci pa brez volje in z občutkom, da ničesar ne zmorejo. Posledično se slabšajo odnosi med njimi in kvaliteta njihovih življenj. Če so prisotni elementi permisivne vzgoje, so starši morda preveč zaščitniški do otroka ali otroku mej niso jasno postavili. Tako bo verjetnost težav še veliko večja.

Za otroka samega pa je omejevanje zelo pomembno, saj če ga starši ob očitnem prekršku ne opozorijo oziroma disciplinirajo, si bo otrok to razložil kot popolno ignoranco s strani staršev oziroma še več, kot lastno nevrednost, da bi bil discipliniran. Z razvojnega vidika otrok avtoriteto nujno potrebuje in se le-ta odraža v zadovoljevanju občutka varnosti in pripadnosti. Pozneje pa se kaže v obliki potrebe po osebi, s katero se bo lahko identificiral in preko ponotranjenja njenega lika ter kasneje utemeljenih zahtev gradil lastno osebnost (Peček Čuk in Lesar 2009, 148).

Splošno sprejeto je dejstvo o izredni pomembnosti prvih šest do sedem let otrokovega življenja. V tem času so starši in njihov vpliv nenadomestljivi. Otroku s svojim načinom vzgoje in časa, ki ga za to namenjajo, polagajo glavni temelj njegove poti v življenje.

Mnogi strokovnjaki, ki se ukvarjajo z različnimi področji vzgoje in izobraževanja, poudarjajo, kako zelo je pomembno, da ima otrok poleg varnega in ljubečega družinskega okolja tudi možnost, da se dokaže ob težkih nalogah, se nauči upoštevati avtoriteto, počakati in nenazadnje prenašati tudi poraze in neuspehe.

Samo po sebi se postavi vprašanje kdaj je najprimernejši čas za učenje delovnih navad in predvsem kako se tega lotiti. S tema vprašanjema se ukvarja mnogo staršev

Marko Juhant na to dilemo slikovito odgovarja, da je potrebno otroka maksimalno vključiti v vsa opravila od trenutka, ko se zdi otrok še nekoliko premajhen za to. Premajhen se zdi staršem, ki ga hočejo nagonsko zaščititi pred vsakim trdom. Otroku pa vendarle hoče uspeti, želi biti kos posebnim situacijam in hoče obvladati svet zunaj sebe. Če najde nekaj večjega od sebe in je temu kos, ga bo preveval ponos. Saj majhen kot je, veliko dvomi o sebi. Da pa otrok lahko »zraste«, pa potrebuje veliko težkih nalog in preizkušenj, ki niso sestavljene iz navideznih opravil, ampak iz pravega dela, od katerega ima družina korist (Juhant in Levč 2011, 31).

Podobno je tudi mnenje Barbare Coloroso, ki pravi, da je otroka potrebno začeti vključevati v hišna opravila takrat, ko imajo starši najmanj od tega. Okrog drugega leta, ko otrok dobesedno vsiljuje svojo pomoč in želi vse narediti sam. Z vsakim letom pa se opravila stopnjujejo po svoji zahtevnosti in kompleksnosti, tako ima otrok vedno več priložnosti za samostojno odločanje. Pri 6 letih otrok razlikuje igro od dela in je že dodobra vpet v družinsko rutino, zato je že pozno, če starši do takrat otrok niso vključili v družinske obveznosti (Coloroso 1996, 166).

Otroke je včasih zelo težavno pripraviti do gospodinjskih opravil, vendar pa če otrok začuti, da je njegova pomoč res potrebna in smiselna, bo delo lažje sprejel. Zavedal se bo, da ima korist od njegovega dela cela družina in da so njegova opravila del harmoničnega reda, ki naj bi vladal v domu. S tem mu starši tudi dajo občutek, da je pomemben član, na katerega družine računa in se nanj zanese. Otroku čuti, da je pomemben. Vsakdanja rutinska opravila v industrijski kulturi niso visoko cenjena. Vendar pa dela, ki jih je potrebno neprestano opravljati, pomagajo razumeti naravne cikle rasti, propadanja, rojstva, in smrti, tako da se zavemo dinamične urejenosti

vesolja. Vsakodnevno delo je tisto, ki je v harmoniji z redom, ki ga zaznavamo v naravnem okolju. Otrok pa se obenem usposablja za razvijanje svojih spretnosti. Nauči se organizirati in dokončati opravilo, usposobi se za postavljanje ciljev in razvijanje veščin, ki so potrebne za opravljanje zapletenih fizičnih in umskih nalog (165).

2.1.1. Otrokovo delo in Maria Montessori

Podrobneje bom predstavila pedagogiko, ki jo je osnovala tudi v Sloveniji dobro poznana dr. Maria Montessori, rojena v Italiji leta 1870. Lahko ji rečemo začetnica novega pogleda na vzgojo otrok. To pa zato, ker je bila med prvimi, ki se je sklonila k otrokom, upoštevala njihovo dostojanstvo in integriteto, hkrati pa se trudila, da bi jim lahko zagotovila optimalne pogoje za njihov razvoj.

Svoje življenje je Maria Montessori posvetila pedagoški in kulturni obnovi šole. Pogled na otroka, ki se zrcali iz njenih zapisov, je poln globokega spoštovanja in občudovanja. Z razliko od mnogih pedagogov in drugih strokovnjakov, ki prisegajo na avtoriteto odraslega, pa naj bi njena vzgoja potekala preko otrokovih potreb oziroma aktivnosti, ki izhajajo iz njega samega. Trdno je bila prepričana, da lahko ljudje z vzgojo izboljšajo kakovost življenja, medsebojne odnose in oblike sodelovanja med narodi. (Loschi 1996, 17).

Vodilo njene pedagogike je delo oziroma dejavnost otroka. To se seveda razlikuje od dela, ki ga opravlja odrasli. Otrokovo delo poteka nezavedno, vendar zato ni nič manj pomembno. Montessorijeva pravi: »Otrok je tisti, ki izgradi človeka. Otrok in nihče drug.« (Montessori 2009, 186). Zato morajo odrasli poskušati razumeti otrokove potrebe in jih zadovoljevati na najboljši možen način tako, da mu ustvarijo primerno okolje. Med drugim opozarja na dejstvo, ki je najbrž danes še bolj aktualno kot v njenem času, in sicer: »Kdo bi si mislil, da je nepotrebna pomoč, ki jo dajemo otroku, najbolj pogubna poškodba, ki jo odrasli lahko zada svojemu otroku.« (86). Njena pedagogika predpostavlja avtonomno aktivnega otroka, ki odraslemu sporoča, »Pomagaj mi, da naredim sam.« Tako se v družinskem, šolskem in družbenem okolju preizkuša in pridobiva lastno neodvisnost z neprenehno aktivnostjo, trdom,

koncentracijo in razvojem. Vendar tega ne dela, ker bi posnemal, ampak iz notranje nuje izgrajuje lastno osebnost na svoj način tako, da upošteva svojo najbolj globoko individualnost in različnost. Ima energijski potencial, s pomočjo katerega bo svoj mentalni svet izgradil na osnovi sveta, ki ga obdaja (36).

Njen pogled na otroka je celosten, velik poudarek je predvsem na zgodnjem, torej predšolskem obdobju. Duševni razvoj se začne že ob rojstvu in v prvih treh letih poteka najbolj intenzivno. Novorojenček je popolnoma neogljen bitje, v celoti odvisen od svoje matere. V enem letu pa naredi ogromen napredek, saj shodi in se nauči jezika. Maria Montessori je opazila, da se na začetku vsi razvijajo na enak način, v točno določenem vrstnem redu. Kasneje pa pride do sprememb. Otrok v tem času že položi vse temelje svoji osebnosti (Montessori 2011, 44 - 46). Šele v obdobje med tretjim in šestim letom potrebuje posebno učiteljevo pomoč, kajti to je obdobje resnične ustvarjalnosti. Otrok namerno in zavestno sodeluje s svojim okoljem. Sposobnosti povezuje z zavestnimi izkušnjami. Montessorijeva definira v tem obdobju dve smeri razvoja. Prva je nadgradnja zavesti s pomočjo aktivnega delovanja, tukaj je mišljeno predvsem delo z rokami. Druga pa je izpopolnjevanje in bogatenje že pridobljenih sposobnosti, primer tega je govor (188-191).

Maria Montessori je pri svojem opazovanju otrok poudarila nekaj dejstev, na katere do takrat pri vzgoji otrok nihče ni bil pozoren. Pri njeni pedagogiki pa zavzemajo osrednje mesto in so danes vir različni raziskav in proučevanj.

- **Občutljiva obdobja** so podobna posebnim občutljivostim, ki jih opazimo pri živih bitjih skozi njihov razvoj. So prehodna, namenjena pridobitvi določene značilnosti. Ko se značilnost razvije v celoti, občutljivost zanjo izgine. V občutljivem obdobju otroka nekaj zelo intenzivno privlači in se s tem lahko dolgo časa neprekinjeno ukvarja, drugo pa ga pušča hladnega. To za obdobja, ko otrok shodi, začne govoriti in podobno. Če otrok nima možnosti delovanja v skladu s svojim občutljivim obdobjem, izgubi možnost za naraven korak naprej v svojem razvoju (Montessori 2009, 36-43).

- **Srkajoči um** je um otroka, ki ima nepredstavljljive sposobnosti. Odrasel človek nekaj počne zavestno, otrok pa nezavedno z vsem svojim bitjem vsrkava in izgrajuje svoje bitje. Nezavedno pri otroku ne pomeni manjvredno, ker ne pozna občutka za »hoteti« ali »morati«. Voljo in znanje mora šele osvojiti. Vse pa se začne s spoznavanjem okolja; preko njega vsrkava vase občutke, človeške glasove, izgrajuje organe in naposled shodi in spregovori. Ob tem pa vsrkava tudi navade, običaje, religijo in na sploh celotno kulturo, v kateri je vzgajan. Otrok pridobiva znanje in ob tem doživlja preobrazbo, se spreminja in oblikuje. Pomemben del otrokovega okolja so ostali ljudje, ki imajo pomembno mesto v življenju otroka. Do tretjega leta v otroku prevladuje nezavedno, torej srkajoči um, lahko rečemo, da ga njegova notranja sila vodi naprej. Po tretjem letu pa je njegovo delovanje vedno bolj zavestno, postaja človek. Najprej skozi igro in pozneje skozi delo postaja otrok vedno bolj človek s svojimi izkušnjami in znanjem. Hkrati s tem se njegov svet omeji. S šestim letom je pripravljen na vstop v šolo (Montessori 2011, 59-63).

- **Okolje.** Maria Montessori na mnogih mestih poudarja pomen okolja za otroka. Predvsem da je vse narejeno za odrasle in tako popolnoma neprimerno za otroka in njegov razvoj. Že v domači hiši navadno odrasli ne namenijo dovolj pozornosti, da bi bilo okolje prilagojeno otroku, zato prihaja do nepotrebnih konfliktov med otroci in starši, ki so vedno na preži, da otrok ne bi česa uničil ali se poškodoval. To so za otroka ovire, na katere se odziva z razvojem obrambnih mehanizmov, deformacij ali postane žrtev sugestij odraslih. Okolje je torej nujno potrebno prilagoditi otroku, da lahko v njem deluje. Na ta način pride do odkritja pravega otroka in njegove osvoboditve (Montessori 2009, 101-102). Okolje torej mora podpirati otrokov razvoj in samostojnost. »Hiše otrok« ali vrtci imajo vse pohištvo in opremo prilagojeno otrokovi velikosti, tako da lahko otroci sami vzamejo material, s katerim delajo, se sami oblečejo in slečejo, si pripravijo hrano, poskrbijo za svojo higieno, čistočo in red v učilnici. Prostor je navadno svetel, ni natrpan s pohištvom in raznim okrasjem. Slike in ogledalo je nameščeno v višini otrokove velikosti. Oprema in prostori naj bi bili iz naravnih materialov in v njem naj bi bile tudi rastline. Na enak način naj bi bilo okolje pripravljeno tudi doma. Otrokova soba naj bi bila preprosta in svetla oziroma

poobarvana v naravnih tonih. Oprema in pohištvo naj bi bila iz čim bolj naravnih in zdravju neškodljivih materialov. Miza in stoli naj bi bili v otrokovi velikosti, omare v sobi razvrščene tako, da otrok lahko sam vzame in pospravi svoja oblačila. Prav tako naj bi bile police z otrokovimi igračkami oziroma materiali nizke. Že Maria Montessori je predlagala, da naj otrok leži na nizkem ležišču oziroma naj bo njegova vzmetnica na tleh, tako da se lahko sam odloča o spanju. Na stenah naj bi bile v otrokovi višini obešene zanimive slike, fotografije, ogledalo in ura (Ambient 2015).

- **Materiali** so razvojni pripomočki, namenjeni razvoju točno določenega čutila, spretnosti, veščine. Pomagajo pri razvoju razuma, zbranosti, koordinacije, samostojnosti, socializacije in občutka za red. Materiali so na policah razvrščeni po področjih, vse je natančno strukturirano z določenim razporedom. Sledijo si od preprostejših h kompleksnejšim. Na policah ne sme biti preveč materialov, zaloge se pospravijo v omaro, ter se jih glede na otrokove razvojne potrebe zamenja. Materiali naj bi bili estetsko sestavljeni, čisti, popolni, nepoškodovani, lepo oblikovani, privlačni, barvno usklajeni, kar je privlačno za otroke, hkrati pa se jim izoblikuje občutek za red in estetiko (Vinko 2013, 53).

- **Čut za red in orientacija.** Za razliko od marsikaterega modernega strokovnjaka Maria Montessori trdi, da je že za zelo majhne otroke značilna ljubezen do reda. Celo še več, za otroka je red življenjska potreba, da se v okolju lahko orientira. Ta posebna občutljivost za red še posebej izstopa pri otrocih, starih leto in pol do dve leti, ki takoj opazijo, če stvari niso na svojem mestu. Da pa se otroci naučijo imeti stvari na svojem mestu, potrebujejo svobodo (Montessori 2009, 36-43). Če se otrok v okolju znajde, ga lahko tudi mentalno obvladuje v vseh podrobnostih. Taka ureditev pa je nujna za srečo in mir. Red pa je tudi temelj za otrokovo notranjo orientacijo, ki mu daje občutek za dele lastnega telesa, njihovo gibanje in položaj (55). Tako se področje za red razteza na več področij:
  - red v prostoru (vse ima svoje mesto),
  - red v socialnem okolju (uči se o ljudeh in od ljudi),
  - red v zaznavanju (pomemben je razvoj vseh čutil),

- red v času (pomembni in potrebni so dnevni rituali, ritem in rutina).

- **Gibanje kot osvajanje okolja.** Montessorijeva je hitro prišla do spoznanja, kako je gibanje pomembno za otroka. Kakšen napor mora otrok vložiti v to, da začne hoditi, in koliko vaje je potrebne, da postane njegov korak trden in bolj siguren. Odrasli se tega ne zavedajo in otrokovih potreb po gibanju ne upoštevajo dovolj. Otrok ne hodi tako kot odrasli, ker ima nek zunanji cilj, ampak hodi v svojem ritmu - naprej ga vabijo stvari iz okolja. Za njega neravni tereni, stopnice in podobno niso ovira. Majhen otrok hodi, da bi razvil moč in izgradil svoje bitje. Odrasli ga ne sme ovirati, tako da ga pelje z vozičkom oziroma moti njegov počasni ritem hoje (Montessori 2009, 73-76). Montessorijeva pravi, da se človek lahko zelo prilagodi, če mu manjka kakšno čutilo (na primer vid). Gibanje pa je tako pomemben del človeške osebnosti, da ga nič ne more nadomestiti. Človek, ki se ne more gibati, je ranjen v najglobljem človeškem bistvu in je izključen iz življenja (92).
- **Gibanje, povezano z umom,** so gibi govornih organov pri tvorbi jezika in gibi rok, ki služijo umu, da izdelava neko zamisel. Ko se je človek v zgodovini postavil na dve nogi, je tako sprostil roki, ki sta dobili novo funkcijo. Postali sta organ, ki omogoča umu, da se izrazi in vstopa v poseben odnos s svojim okoljem. Da bi se otrok lahko razvil, da bi lahko iz okolja vsrkal vse, kar potrebuje za svoj duševni razvoj, se mora stvari iz okolja najprej »po-lastiti«, jih »pri-jeti« in jih »do-jeti«, opozarja Montessorijeva. Ker pa so stvari v okolju narejene za odrasle, ne podpirajo otrokovega razvoja, ampak so navadno razlog za prepovedi. Odgovor odraslih na življenjski problem otrokovega razvoja je vse prevečkrat »Pusti pri miru!« Otrok pa le raziskuje okolje okrog sebe in s tem motoriko za gibanje. Na osnovi izkušenj in vaje jih povezuje v celoto. Zato je tako pomembno, da otrok sam spontano izbira in izvaja neko delo. Njegovo gibanje ni naključno oziroma neurejeno, navdihuje se pri delu, ki ga je videl pri drugih. Otrok hoče posnemati tisto, kar vidi pri odraslih v svojem domačem ali družbenem okolju. Želel bo pometati, pomivati, prati perilo, nalivati vodo, se obleči, umiti in počesati.

Montessorijeva preko svoje pedagogike vzpodbuja pri otroku razvoj samozavesti in neodvisnosti. Otrok preko različnih dejavnosti razvija koncentracijo, z urjenjem pa se oblikuje značajska lastnost – vztrajnost. V središču so vedno potrebe, talenti in individualnost vsakega posameznega otroka. V zgodnjem otroštvu iz otroka deluje »volja narave«, po tretjem letu pa se otrok preko dela nauči uporabljati to voljo kot svojo. Stvari ga ne zanimajo več za to, da bi jih posedoval, ampak želi razumeti njihov način delovanja in jih obvladati. Hrepeni po tem, da bi vedel, ljubil in služil in ne posedoval (Montessori 2011, 235-237). Montessorijeva je bila proti preverjanju in ocenjevanju znanja na klasičen način, ker to vzbuja v otrocih samo negativna čustva, hkrati pa se učijo samo zaradi zunanje vzroka (točk, ocen, nagrad, kazni ...) (244). Pri predšolskih otrocih je velik poudarek na otrokovi samostojnosti, obvladovanju lastnega telesa in vsakdanjih spretnostih. Vzpodbuja se jih, da se sami oblečejo, pripravijo igrače, pomagajo pri kuhanju.

Velik pomen daje tudi delovanju otroka v družbi, iskanju rešitev in sklepanju kompromisov. Otroci imajo na voljo le en primer materiala za celo skupino otrok. Ker je tak način njihov vsakdan, postane ideja spoštovanja drugega, potrpežljivost in čakanje na svojo priložnost del otrokovega življenja (Montessori 2011, 240). Zagovarja tudi, da skupine v vrtcih in šolah niso sestavljene iz enako starih otrok, ampak so le-te mešane (vrtec je predvidela od 3 do 6 let, osnovno šolo od 6 do 9 let). Med drugim pravi, da je ločevanje na osnovi starosti eno najbolj krutih in nehumanih dejanj za otroka, saj se na ta način trgajo družbene vezi (243). Za to navede vsaj dva razloga. Prvi je ta, da je skupina otrok mešane starosti lažje obvladljiva, saj otroke pritegnejo različne stvari. Drugi pa se skriva v posnemanju; mlajši posnemajo starejše, se pri njih navdihujejo in učijo. Starejši pa tako postanejo »učitelji«, ki z veseljem prevzamejo skrb in odgovornost za mlajše. Oboji imajo od tega korist, hkrati pa se izogonejemo tekmovalnosti, zavisti, sovraštvu in poniževanju.

Delo v montessori vrtcih ali šolah pa poteka na drugačen način kot v drugih primerljivih ustanovah. Zahteva se skoraj popoln red, zato pa si otroci svobodno izbirajo delo. Učitelj ima povsem drugačno vlogo, kot je to običajno, ne uči in ne podaja znanja. Lahko rečemo, da ni aktiven, ampak pasiven. Otroke vodi, jih usmerja in jim predstavlja materiale. Je opazovalec. Zaželeno je, da se čim manj umešava v delovanje skupine, ne

hvali in ne kaznuje za napake. Napak tudi ne popravlja (259). Veliko se jih namreč popravi samo od sebe (na primer z vajo, ponavljanjem, rastjo in izkušnjami) (261). Po drugi strani pa otrok ničesar ne pridobi, če mu učitelj napako popravi. Če pa se napake zaveda sam, bo naredil vse, da jo odpravi oziroma si bo poiskal pomoč. Za otroka so napake naravni del življenja. Morda se sliši protislovno, ampak napake oziroma odpravljanje napak zbližuje, odpira prostor in kažejo na razumevanje. Napake torej nimajo negativnega prizvoka, ni nekaj kar bi človeku jemalo dostojanstvo. Je neosebno in tako dovzetno za nadzor. Otroku za svoj napredek nujno potrebuje zanesljivo vodstvo in možnost samokontrole (Montessori 2009, 262-264).

2.2. Vloga družine

Za otroka je varno in ljubeče okolje v krogu družine z urejenimi odnosi eden izmed najpomembnejših pogojev za njegov optimalen razvoj. Pri tem pa ne gre za nekaj statičnega, ampak se odnosi znotraj družine velikokrat spreminjajo. Tako Poljančeva pravi, da je starševstvo proces, ki je za vsakega posameznika drugačen in ki se ob vsakem otroku razvija popolnoma na novo. Vsak otrok s svojim prihodom v družino spremeni odnose v njej, družina pa se mora tako popolnoma na novo naučiti ustvarjati nov način življenja. Starši se morajo spoprijeti s predručenjem in dograditvijo posameznih vlog in pri določenih opravilih obrniti vrstni red. Ko se otroka počasi navadijo in se prilagodijo njegovim čustvenim in telesnim potrebam ter mu zagotovijo, da se lahko v polnosti izraža in razvija ter se nanj nežno in rahločutno odzivajo, pa dojenček hitro postane malček (Poljanec 2015, 11).

Starši se tako pri vzgoji svojih otrok srečujejo z vprašanjem, kaj pravzaprav želijo »prenesti« na svoje otroke. Starši svojih otrok ne morejo vzgajati drugače, kakor v skladu z vrednotami, ki jih imajo. Prejeli so jih od svojih staršev, morda slepo sledijo vzgoji, ki so je bili sami deležni, ali pa o vrednotah zavestno razmišljajo, spustijo se v proces rasti, iz katere lahko črpa celotna družina. Vrednote staršev so za njihove otroke edine pravilne in so za otroka edina resnična dediščina staršev. So njihovo orodje, ko se morajo odločati o tem, kaj je prav in kaj narobe, ter sito, s katerim presojuje različne situacije (Juhant 2011, 20). Juul poudarja, da so vrednote družin pluralne prav tako, kot

je pluralna sedanja družba. Vsaka družina si mora na svoj način »izbrati« in osmisлити vrednote, po kateri bodo živele. Tradicija ni več v pomoč, tako kot je bila prejšnjim generacija. Kljub temu pa sam opisuje štiri vrednote, to so enakovrednost, celovitost (integriteta), pristnost (avtentičnost) in odgovornost. To je temelj, na katerem lahko kasneje vsak nadgrajuje s svojimi vrednotami. Lahko so kažipot za družine ali pa so vezni člen v vse številnejših zakonskih zvezah med ljudmi z različnimi nacionalnimi in etničnimi koreninami v tako imenovanih mešanih zakonih (Juul 2009, 19-20).

Od vrednot, ki jih zagovarjajo starši, pa je odvisno, kakšnega vzgojnega stila se bodo posluževali. Vzgojni stil v ospredje postavlja medčloveški odnos kot bistveni element vzgojnega dogajanja. Vzgoja vedno poteka na relaciji vzgojitelj – vzgojanec in je zelo močno povezana s kvaliteto medčloveškega odnosa (Peček Čuk in Lesar 2009, 130). Tradicionalno se vzgojni stili delijo na (133):

- represivni ali avtorski oziroma avtoritarni vzgojni stil,
- interakcijski ali demokratični ali avtoritativni vzgojni stil,
- permissivni ali laissez-faire oziroma do-(po)-puščajoči vzgojni stil.

Represivni ali avtoritarni vzgojni stil v ospredje postavlja predvsem omejujoče, nasilne, oblastne in samovoljne značilnosti avtoritete. Značilen je za patriarhalni način družinske vzgoje in za vse tiste vzgojne koncepte, ki temeljijo na predpostavki, da je osnovna naloga vzgoje na otroka prenesti moralna pravila norme, vrednote in način vedenja, ki je uveljavljen v družbi. Otrok bo postal »dober« član družbe, če bo sprejel njena pravila, ki so navadno trda, tradicionalna, večna in o katerih se ne razpravlja. Komunikacija je navadno enosmerna, želeno vedenje se dosega z doslednim nagrajevanjem in predvsem kaznovanjem. Sprejemljive so tudi fizične oblike kaznovanja. Prva avtoriteta je za otroka sicer mati, ki vzgojno moč črpa iz čustvene bližine in otrokovega nagnjenja k posnemanju. Vendar ima glavno in odločilno besedo oče, gospodar, ki ga je potrebno brezpogojno ubogati. Očetova avtoriteta izhaja iz njegovega položaja in ni povezana z njegovimi etičnimi, strokovnimi ali kakšnimi drugimi kompetencami. Vanjo se ne sme dvomiti ali ji kakorkoli ugovarjati. Otrokova čustva so ignorirana ali zanikana, vzgoja je zasičena s predsodki, odpori, negativnimi čustvi, vero v moč kazni, v ospredju je negativna usmerjenost, da otroci ničesar ne bodo storili pravilno. Spoštovanje pravil in posledic ob neupoštevanju, je še vedno temeljna značilnost tega vzgojnega stila.

Posledice tega vzgojnega stila so predvsem negativne. Najbolj očitne so negativne posledice fizičnega kaznovanja na psihosocialni razvoj otroka in kasneje odraslega človeka, kar je danes dobro poznano. Vzgojanec se na podlagi kaznovanja nauči le-temu izogniti, torej se neprimerno vedenje ne odpravi. Agresija in nasilje postaneta sprejemljivi obliki vedenja in reševanja težav. Neželenega vedenja ne odpravlja, saj ne pokaže pozitivnih oblik vedenja. Ne vodi k ponotranjenju moralnih pravil in razvoju samodiscipline. Ne razvija se spretnost odločanja, odgovornega vedenja, in upravljanja samega sebe. Povzroča zamerljivost in upornost, ne razvija se spretnost sodelovanja in spoštovanja potreb drugih. Posamezniki, ki so deležni takega načina vzgoje, so pogosteje pohlevni okorni, prestrašeni, konformistični, agresivni, nestrpni do šibkejših in na drugi strani podredljivi do močnejših (135-141).

Permisivni vzgojni stil je nasprotje represivnemu. Zagovorniki tega stila menijo, da je potrebno otroku dati čim več svobode in posledično možnosti, da se razvija tako, kot si sam želi. Omejitve naj bi se čim bolj odstranilo, da otrok sam pokaže svoje interese in razvija potenciale. Vzgoja tako postane predvsem omogočanje igre, vznemirjenja in veselja. Gradi na predpostavki, da je otrok sam sposoben spreminjati svoje vedenje ter da je prisila krnitev otrokove individualnosti in njegovih ustvarjalnih potencialov. Temelji na vzpostavitvi odnosa med vzgojiteljem in vzgojancem, kjer ima otrok veliko mero svobode in je sam odgovoren za svojo vzgojo. Stopnja starševskega posredovanja je minimalna, prav tako moč in kontrola nad otrokom. Agresivno vedenje otroka se na primer razlaga kot otrokov nemir, ki se ga reši s pogovorom. Kaznovanje kot tako ni zaželeno, ampak naj bi otrok omejitve spoznaval preko naravnih posledic, ki nekemu dejanju sledijo. Kljub temu se je izkazalo, da se zaradi majhne moči, ki jo imajo starši kot avtoriteta, poslužujejo drugačnih načinov kaznovanja, da bi jim otroci sledili. Gre predvsem za čustveno izsiljevanje, manipulacijo, samopomilovanje, valjenje krivde na otroke, žrtvovanje, čustveno odmaknjenost, vzbujanje občutkov krivde, obtoževanje, jadikovanje in sarkazem. Starš sicer lahko sprejme odločitev, kaj je sprejemljivo in kaj ne, vendar se tega navadno ne drži. Tako je značilna nedoslednost pri mejah, dopustnosti, nagradah, posledicah in izvedbi. Permisivni vzgojni stil vzpodbuja poslušnost, odvisnost od vzgojitelja in potrebo po zunanem vrednotenju. Ne zadovoljuje pa otrokove potrebe po trdnih okvirih in doslednosti, povzroča zamero, negotovost, ne razvija spretnosti odločanja, odgovornega vedenja in upravljanja samega

sebe. Otroka uči, da je prevzemanje vloge žrtve primeren način za reševanje težav. Vzgojna praksa namreč ni potrdila načela, da svoboda otroka osvobaja, otrok za svoj celostni razvoj nujno potrebuje tudi omejitve. Rezultat permisivne vzgoje so med drugim tudi patološki narcisi. Pri njihovem proučevanju so ugotovili, da so posledice permisivne vzgoje na otrokov razvoj celo bolj pogubne kot posledice represivne vzgoje (141-148).

Interakcijski ali avtoritativni vzgojni stil se uveljavlja v pedagogiki predvsem v zadnjih desetletjih, kljub temu, da so se zametki pojavljali že skozi zgodovino. Primer je nemški filozof Immanuel Kant. Po njegovem mnenju je človek edino bitje, ki potrebuje vzgojo. Cilj vzgoje pa je, da človek deluje v skladu s kategoričnim imperativom. Moralni zakon je kriterij, s katerimi naj bi razum ocenjeval človekova dejanja kot dobra ali slaba, kot človečna ali nečlovečna, kot svobodna ali kot zunaj določena. Glavna naloga vzgoje po njegovem je, v človeku najti moralnost, za to nalogo pa je potrebna avtoriteta. Sodoben pogled pa na podlagi znanstvenih dognanj upošteva več dejavnikov, ki imajo vpliv na razvoj posameznika. Vsak se že rodi z določenim genskim zapisom in v njih zapisanih dispozicijah. Kasneje pa je soočen z množico zunanjih vplivov iz okolja in procesov znotraj njega samega. Pomembna je tudi avtoriteta, ki pa je drugačna kot pri avtoritarnem stilu, tam avtoriteta zahteva brezpogojno pokorščino, avtoritativna avtoriteta pa se zaveda svoje odgovornosti in dejstva, da mora biti samoomejujoča. Tako se starši morajo zavedati, da so oni odgovorni za vzpostavitev čustveno stabilnega ter pozitivnega odnosa med njimi in otrokom. Vzpodbujati morajo širitev otrokovih socialnih stikov z vrstniki in odraslimi osebami. Skrbeti morajo za razvoj morale in mišljenjsko osamosvajanje s spodbujanjem samostojnega iskanja rešitev, hkrati pa omejevati vpliv lastnih rešitev za otrokove probleme. Otroka je potrebno postopoma vključevati v proces dogovarjanja in odločanja o skupnih pravilih bivanja in reševanja problemov. Izogibati se je potrebno utemeljevanju pravil na podlagi moči avtoritete, čustveni manipulaciji z otrokom, izsiljevanju ter zagotavljanju osebni prostor tako za starše kot za otroka. Po interakcijskem vzgojnem stilu sta torej discipliniranje otroka in kaznovanje v procesu vzgoje nujna. Kazen je lahko izrečena otroku, ki se je sposoben ravnati po pravilih, otroka ne sme poniževati, ampak mora krepiti njegov občutek odgovornosti, pravičnosti in reda ter omogočiti refleksijo njegovega dejanja in ga s tem navajati na samodisciplino. Kazen je torej priložnost, da se kršitelj sooči z učinki

svojega vedenja. Pri tem vzgojnem stilu je veliko večja verjetnost pozitivnih rezultatov. Pri otroku se tako vzpodbuja odgovorno in notranje motivirano sodelovanje, razvija osebno moč, izboljšuje se otrokova samopodoba in samozavest, razvija zmožnost odločanja, odgovorno vedenje in spretnost upravljanja samega sebe, zmožnost sklepanja kompromisov, pogajanja, sodelovanja in spoštovanja potreb drugih. Po drugi strani pa je ta stil za starše bolj zahteven kot ostala dva, saj morajo starši aktivno in zavestno oblikovati vzgojni proces. Otroku morajo postavljati jasne meje, hkrati pa morajo biti nenehno z njim v interakciji. Dovoljevati morajo svobodo in otroku omogočiti prevzemanje odgovornosti, po drugi strani pa korigirati nesprejemljivo vedenje in z otrokom iskati vedno nove rešitve (149-157).

V zadnjih letih, morda desetletju ali celo dveh, pa so interakcijskemu stilu vzgoje dodali novo dimenzijo. Tako pravzaprav ni več poudarka na avtoriteti in posledično na odnosu superiornega odraslega - vzgojitelja in podrejenega otroka - vzgajanca. Smisel vzgoje ni kontrola vedenja, ampak razumevanje otroka in njegovih potreb v določenem starostnem obdobju. Tako podrejanje otrok, nadziranje in celo kazni izgubijo svoj smisel. V ospredje stopa novo zavedanje o lastnem dostojanstvu kot starša in dostojanstvu otroka, kar v življenje celotne družine prinese novo kvalitetnejšo raven odnosov. V Sloveniji se za ta novi vzgojni koncept uporablja poimenovanja, kot so rahločutno starševstvo (Andreja Poljanec), zavestno starševstvo (Harville Hendrix in Helen Hunt), sočutno starševstvo, čustveno inteligentno starševstvo ali pozitivno starševstvo, morda tudi še kako drugače. Bistvo pa je nova perspektiva starševstva in drugačen pogled na otroka. Uporabljali bomo izraz sočutno starševstvo, ker se uporablja zelo pogosto.

Andreja Poljanec govori, da je starševstvo poslanstvo in ne poklic. Je milost in neovrgljiv pečat. Starševstvo je vzajemno razvijanje sebe ob otroku in otroka ob starših, zato ne pozna zunanjih ali rigidnih pravil. Tudi če starši vzpostavijo določen red in pravila, ki so nujna za umirjeno življenje, pa se le-ta ob novem otroku v procesu vzajemnega učenja in razvijanja neprestano spreminjajo in dograjujejo. Starševstvo še zdaleč ni le način vzgoje, temveč je veliko globlje, je popolna predanost življenju v družini in razvijanju rahločutnosti do otrok, do sebe in do partnerja ter vera, da so

odnosi znotraj družine položeni v božje naročje, kar pomeni da so tudi stiske pot do bolj čistih jasnih in resničnih odnosov (Poljanec 2015, 13).

Tudi otrok ni več pojmovan kot nebogljen bitje podarjen staršem, da ga vzgojijo na pravilen način. Če je bil pri prejšnjih vzgojnih konceptih bolj pomemben sam cilj vzgoje, je bistvo sočutnega starševstva v odnosu, enakovrednosti, spoštovanju in ohranjanju dostojanstva vseh članov družine. Barbara Coloroso poudarja, da nam pri ravnanju z otroki lahko najbolj pomagajo tri načela.

1. Otroci so sami po sebi vredni najboljšega samo zato, ker so otroci. Ni se jim potrebno dokazovati, ljubezen do njih ne sme biti pogojevana, ampak je najbolj naravno, da jim starši stojijo ob strani, ko jih otroci najbolj potrebujejo.
2. Z otrokom se ne ravna tako, kot si ne želimo, da se ravna z nami samimi. Ni nesprejemljivo samo fizično kaznovanje, kar je zloraba, ampak pravzaprav vsaka grožnja, psihološke in jezikovne zlorabe, zanemarjanje ali zapuščanje tako lastnih kot tudi tujih otrok.
3. Starš počne le tisto, kar ima učinek in obenem ne krni niti otrokovega niti svojega dostojanstva. Problem večine vzgojnih prijemov je ravno ta, da se otroka sili k ubogljivosti, ob tem pa žrtvuje otrokovo dostojanstvo in starševsko samospoštovanje (Coloroso 1996, 13-19).

Sočutno starševstvo pa za starše ni lahka naloga, kajti na tak način niso bili vzgajani, torej je potrebno veliko učenja, zavestnega vedenja in na novo ovrednotenih vlog. Sestopiti morajo iz piedestala vzgojiteljev in se vprašati, kaj jih lahko nauči lastni otrok in kaj jim sporoča. Starš tako ob otroku predeluje vzorce lastne vzgoje, boleči občutki lastnega otroštva se ponovno pojavijo in privrejo na dan. To lahko starši sprejmejo kot dar, ozavestijo svoje občutke in tako ozdravijo svoje čustvene rane. Hkrati se morajo z otrokom pogovarjati, ampak ne tako, da ga učijo, ampak kot sebi enakovrednim sogovornikom. Kar pomeni, da ga morajo najprej poslušati in upoštevati. Ne nazadnje pa tudi priznati svojo napako in se opravičiti. To ne pomeni, da otrok spozna nesposobnost svojih staršev, ampak otrok dobi občutek ljubljenosti, vrednosti in samospoštovanja (Hendrix in Hunt 2006, 78-80). Otroci, ki so deležni spoštovanja, ravnaajo z drugimi spoštljivo. Otroci, ki so deležni skrbi, skrbijo za druge. Otroci, katerih integriteta ni poškodovana, ne škodujejo integriteti drugih (Juul 2008, 45).

Za odnos med staršem in otrokom je tudi bistveno postavljanje meja. Večina avtorjev sicer govori o tem, da je dolžnost staršev, da otroku postavijo meje, Juul pa trdi ravno nasprotno, da morajo starši sebi postaviti meje. To v nobeni družini ni lahko opravilo. Naloga je lažja za tiste, ki so odraščali v družinah, kjer so spoštovali njihovo integriteto. Tisti manj srečni, ki so dolga leta trpeli in potlačevali svoje misli in občutke, pa se morajo v razmerju z otrokom ali partnerjem bolj uriti v čutu za osebno odgovornost in v izražanju osebne govorice. Lažje je postavljati meje z osebno govorico, ki izražajo pristna čustva. Prav je, da starši znajo izražati svoja čustva, kot so jeza, žalost, razposajenost, humor ali kaj drugega na spoštljiv način. In prav nič ni narobe, če se otrok počuti zavrnjenega, v primeru če starši nečesa ne odobravajo. Tako se nauči, da v družini živijo različni posamezniki vsak s svojimi različnimi potrebami (165).

Koncept sočutnega starševstva podpira pozitivne načine discipliniranja. Najprej pa morajo starši razumeti in poznati svojega otroka. Neustrezno vedenje pri majhnih otrocih je lahko znak utrujenosti, lakote, slabega počutja. Ali pa je v razvojni fazi, ki je za starša bolj naporna. Hendrix in Hunt tako pravita, da naj bi zavestni starš učil otroka z lastnim vzgledom in jasnimi napotki, brez podcenjujočih predpostavk o značaju ali motivih otroka. Otroci radi sodelujejo s svojimi starši, zato naj le-ti ustvarijo pozitivno vzdušje in se tako bolj posvetijo sodelovanju kot pa kritiziranju otrokovih napak. Prav tako pa naj jim pustijo, da doživijo posledice svojih dejanj. Zavestni starši nikoli ne obupajo nad svojim otrokom in se ne umaknejo pred težavami. (Hendrix in Hunt 2006, 130-131).

Koncept sočutnega starševstva je za starše zahteven tudi zato, ker ne podpira nobene oblike kaznovanja. Nekaznovanje pa je bilo do sedaj vedno povezano samo s permisivno vzgojo. Prav tako ne vzgajanja z nagrajevanjem ali podkupovanjem. S tem sicer lahko dosežemo, da se otrok lepo obnaša in izpolnjuje pričakovanja odraslih, snovno sporočilo – da je nadzorovan in pod stalnim vplivom – pa mu bo ostalo v zavesti. Nadzor, ki prihaja od zunaj, ni otrokov. Odgovorno se odziva le v zameno za plačilo, ne pa iz čuta samospoštovanja, samonadzora in samoodgovornosti (Coloroso 1996, 21). Zavestni starši pa v otrokovem vedenju vidijo priložnost za učenje in ne za kaznovanje. Kazen je namreč odraz starševske nemoči in jeze (Hendrix in Hunt 2006,

130). Fizično kaznovanje pa je vedno nasilje, nedopustno in krivično, zato ne spada v noben odnos. Nasilje tudi vedno poraja nasilje, vse dokler se kot odrasli tega ne zavedamo in ga nezavestno končamo (Poljanec 2015, 63).

Pristop staršev do otroka mora biti usklajen s cilji, ki jih želijo doseči. Si želijo otroke nadzirati in jih podrediti, da bodo tako ubogljivi, ali pa jih krepijo za življenje in jih pripeljati na pot samostojnosti. Starši imajo na otroka velikanski vpliv s svojim zavednim ali nezavednim vedenjem. Ali je vedenje staršev pozitivno, produktivno in odgovorno ali pa je ravno obratno. Žar, ki ga starši posedujejo, lahko razsvetli življenje vsakega otroka. Lepota navdihovanja moči drugemu človeku je, da nikoli ne izgubi lastne moči. Ljubezen je sposobnost in pripravljenost, da tistim, ki jih imaš rad, dovoliš da so, kar želijo biti, ne da bi vztrajal pri tem, da te zadovoljujejo. Če starši sprejmejo dejstvo, da na svojega otroka lahko vplivajo tako, da mu vlivajo moč, namesto podrejanja in nadzorovanja, mu omogočijo možnost izbire in odločanja. Če jih naučijo sprejemati lastne odločitve, je večja verjetnost, da bodo zrasli v odgovorne posameznike, ki znajo ravnati v svoje dobro, ki se znajo postaviti zase, obenem pa spoštujejo pravice drugih in priznavajo njihove potrebe (Coloroso 1996, 28).

Mnogo staršev, ki se srečujejo s konceptom sočutnega starševstva, meni, da se od otrok ničesar ne pričakuje in ne zahteva, vendar je to zmotno. Namesto da se otroka kaznuje, se ga disciplinira. Disciplina pa ni sinonim za kazen. Disciplina ni povezana z razsojanjem, ni pristranska, ne vnaša zmede niti omejitev. Cilj staršev mora biti discipliniranje z avtoriteto, kar pomeni povezati otrokovo učenje z življenjem, ga krepiti, mu dajati napotke in mu pomagati razviti notranjo disciplino. To pomeni urejanje njegove osebnosti od odznotraj, ne pa vsiljevanje zunanje volje. Vsak prijem, ki otrokovega učenja ne povezuje z življenjem in ki ne ohranja njegovega dostojanstva, ni učenje discipline, ampak je kaznovanje. Barbara Coloroso pravi, da ima učenje discipline pri otroku štiri elemente:

1. Pokaže, kaj je storil.
2. Preda nadzor nad problemom.
3. Pokaže možnosti za njegovo rešitev.
4. Ne krni njegovega dostojanstva.

Kadar se povezuje otrokovo učenje z življenjem, to vključuje seznanjanje s stvarnimi posledicami in možnostjo ukrepanja, lahko pa tudi kombinacijo obojega. Učenje notranje discipline izhaja iz življenjskih situacij, ne pa iz uveljavljanja nadzora in moči. Posledice v stvarnem življenju, ki jih povzročajo otroška dejanja, so naravne (zgodijo se same) ali razumne (ugotovimo jih s pomočjo razuma). Na primer: če otrok pride k večerji prepozno, bo ali jedel hladno (naravna posledica) ali pa si bo jed sam pogrel (razumna posledica). Teh lekcij pa se mora otrok naučiti, ne da bi starši ob tem godrnjali, ga opominjali in opozarjali. Dejanske posledice otroka učijo spoznavati okolje in sprejemati pozitiven nadzor nad življenjem. Sam lahko sprejema odločitve in rešuje svoje probleme. Kadar pa naravne posledice ogrožajo otrokovo življenje, moralo, zdravje, morajo starši vmes poseči nemudoma in brez oklevanja (31-32).

Z novim pogledom na otroka in otroštvo pa niso redke razprave o tem, kakšna je vloga otroka znotraj družine. Razprave se sučejo okrog dveh polov. Nekaterim se zdi zdravo in pravilno, da otroci opravljajo določen del gospodinjskih obveznosti, drugi pa opozarjajo, da so za otroka jasli, vrtec in šola zadosti velika obveznost. Družinski prostor pa naj bi bil prostor svobode, namenjen igri in sproščanju. Juul pravi, da je od vsake posamezne družine odvisno koliko in na kakšen način bo v družinske obveznosti vključila otroke. Kljub temu pa se mu zdi potrebno, da otrok spozna, da družina ni storitveni servis, od katere otrok samo jemlje, ampak zahteva od njih tudi aktivni prispevek. Ali se to zgodi tako, da izkoristimo naravno pripravljenost otrok za pomoč, ali tako, da jim starši določijo naloge, je odvisno predvsem od temperamenta staršev, velikosti družine in konkretnih potreb. Če otroci v družini samo jemljejo, ne da bi prispevali svoj delež, se čez čas odnosi v družini poslabšajo, mladostniki pa tako ne spoštujejo niti sebe niti tistih, ki jim strežejo. Juul poda tudi nekaj razlogov, zakaj pride do tega, da otroci nočejo sodelovati pri družinskih opravilih. Eden izmed razlogov so na splošno slabi družinski odnosi, kjer je slabo poskrbljeno že za osnovne otrokove potrebe. Če odrasli nimajo pozitivne naravnosti do opravil, ki se tičejo družine, potem tega ne bodo imeli niti otroci. Če starši prevzamejo otrokovo odgovornost nase, potem otrok ne razvije občutka za potrebe družine in njenih članov. V praksi se pokaže tudi, da otroka okrog desetega leta starosti zapusti veselje in želja do pomoči odraslim, saj mu postajajo odnosi zunaj družine bolj pomembni. Zaradi tega otroka ni potrebno razbremeniti vseh njegovih obveznosti, ampak samo razumeti, da je otrokovo

negodovanje uperjeno proti pravilom ter dolžnostim, in ne proti staršem. Pomaga, če se starši skupaj z otrokom lotijo dela, pa tudi počitka in zabave. Delo namreč samo po sebi ni cilj, je le ena izmed stvari, ki se v družini dogajajo. Tako si otroci znotraj družine pridobivajo kompetence, spoznavajo svoje meje in meje ostalih članov. Poznati morajo, kako pomembna sta sodelovanje in obzirnost do drugih ter kakšne možnosti in omejitve ima družinska skupnost (Juul 2009, 115-117).

2.3. Spodbujanje samostojnosti in predajanje odgovornosti

Najbrž si vsi starši želijo otroka, ki bi bil kot odrasel samostojen in z občutkom odgovornosti tako do sebe kot do drugih. Otroku dopustiti samostojnost, ga izpustiti, da sam raziskuje svet in mu dovoliti tudi napake, pa je za starše kar zastrašujoča naloga. Prvi pogoj za učenje samostojnosti je varno in ljubeče družinsko okolje, kjer imajo stvari določen red in namen. Medsebojni odnosi morajo vključevati ljubezen, pripadnost, zatočišče in zaupanje. Otrok se tako lažje loči od staršev, se zamoti s kakšnim pravilom ali pa posnema dejanja odraslih. Šele ko starši zadovoljijo otrokove bistvene potrebe, se otrok lahko normalno razvija. Zalokar Divjakova opozarja, da starši te potrebe v hitrem tempu življena velikokrat spregledajo oziroma jim ne namenijo zadosti časa. Te potrebe so (Zalokar Divjak 1998, 86-87):

- potreba po dotiku preko kože,
- potreba po razumevanju,
- potreba po brezpogojni ljubezni,
- potreba po upoštevanju otroka, takšnega kot je,
- potreba po strpnem reševanju konfliktov.

Nasprotno pa otroka, ki je izpostavljen nenehnim spremembam, to čustveno izčrpa. Prav tako pa otroku škoduje pretirana skrb zanj, saj dobiva sporočila, da sam ni ničesar sposoben. Vse to negativno vpliva na otrokovo samozavest in oblikovanje identitete. Otroci, ki se svojim bližnjim popolnoma podredijo, pozneje v življenju pogosto trpijo, ker niso razvili samostojnega jaza. Če otrokom okolje ponuja občutke nezadostne čustvene gotovosti in sprejetosti, lahko le-ti izzovejo strah, nezaupanje ali celo

sovražnost do staršev, sorojencev, vzgojiteljev, sovrstnikov, kasneje do učiteljev, šole, učenja, dela in družbenih norm (Retuznik Bozovičar in Krajnc 2010, 120).

Izkazale so se tudi negativne posledice, ki jih ima za otroka pretirana starševska skrb. Takega otroka okolica navadno dojema kot razvajenega. Težava pa nastane, ker starši otroka prikrajšajo za učenje, se do njega obnašajo zaščitniško in mu s tem onemogočajo postopno rast v samostojnost. Otrok je lahko prestrašen in pretirano občutljiv, ne prenese krivice, razočaranj, zato se starši bojijo, da bi ga še sami prizadeli. Otroci so ustvarjeni za ljubezen, ne za to, da se jih starši bojijo in jih ubogajo, pravi Zalokar Divjakova. Otroci, ki si morajo samostojnost dobesedno izboriti (če jim sploh uspe), so socialno in čustveno zanemarjeni. Na drugi strani pa taki starši pretiravajo z zahtevami na intelektualnem področju (Zalokar Divjak 1998, 92).

Druga otrokova socialna potreba, ki se močno izraža v predšolskem obdobju, pa je potreba po uveljavljanju in priznanju (Retuznik Bozovičar in Krajnc 2010, 121). Ta temelji v otrokovi težnji, da bi postal odrasel in neodvisen ter da bi se čim bolj enakopravno vključil v svet odraslih. Čim bolj se otroku razvija zavest, tem bolj občuti, da je telesno nespreten, negotov in nesamostojen. To v otrokovi duševnosti povzroča neprestan nemir, težnjo po sprostitvi, potrebo, da bi pomiril svoje moči in uveljavil svojo osebnost. S pravilno usmerjeno vzgojo pa starši podpirajo otrokova prizadevanja za osebno izpolnitev in množijo sposobnosti za premagovanje življenjskih težav.

Juul med drugim pravi, da se samospoštovanje napaja iz dveh virov: iz občutka, da si »viden« in priznan takšen, kot si v očeh ljudi, ki so ti najpomembnejši, in hkrati, da imaš za druge vrednost takšen, kot si. To dvoje izkustev in pa osebna govorica je pogoj za izpolnjeno notranje življenje in življenje z drugimi. Namreč vsi starši imajo načeloma radi svoje otroke, vendar te ljubezni ne znajo vsi pokazati na primeren način, da bi otrok to občutil. Ni važno, kaj starši menijo, ampak kaj otrok občuti, in otrok si želi oziroma mora biti viden in prepoznan v očeh staršev (Juul 2008, 79).

Skrb za otrokovo integriteto je ključna za to, kako se bo otrok razvijal kot človek. Če starši otroka vzamejo zares, to pomeni, da mu priznavajo vso paleto čutenja, mišljenja, potreb in želja. Seveda pa mu starši ne izpolnijo vedno želja. Dojenčki že od vsega

začetka izražajo svoje potrebe in meje, vendar se zanje ne morejo boriti. Povsem so odvisni od senzibilnosti in empatije staršev ter od tega, koliko si starši res želijo spoznati svojega otroka. Ugotoviti, kdo je, v čem se razlikuje od povprečnega otroka ter od njihovih želja, potreb in načrtov. Na drugi strani stojijo starši, ki so povsem obsedeni sami s sabo, hočejo biti popolni in narediti vse prav. V njihovem svetu je zelo malo prostora za otrokovo samostojnost in neodvisnost, saj je otrok le odsev slike, ki jo imajo starši o sebi in svoji starševski vlogi (Juul, 2009, 57).

Otrok, ki mu starši dopustijo svobodo, pa bo dejavno sodeloval v procesu samospoštovanja in odgovornosti do sebe. Poleg tega si bo, ko odraste, zmožen ustvariti družino, vedoč, da osebne potrebe drugih ljudi ne obstajajo zato, da bi jezile njega, in da ni slab človek, če so njegove potrebe drugačne od tega, kar si o njih predstavljajo drugi. Sprejemljivo je izraziti svoje potrebe, čeprav se tu pa tam zmoti. Prav je, da starši od vsega začetka priznavajo otroku odgovornost za tri področja njegovega življenja (Juul 2008, 115):

- njegove čute: kaj je okusno, kaj ni, kaj smrdi, kaj diši, kaj je mrzlo, kaj je vroče
...
- njegova čustva: za srečo, ljubezen, prijateljstvo, jezo, nemoč, žalost, hrepenenje in podobno ter za to, komu ali čemu so ti občutki namenjeni.
- njegove potrebe: za lakoto, žejo, potrebo po spanju, bližini, odmaknjenosti in podobno.

Kasneje bodo v življenju odgovorni za svoje prostočasne dejavnost, za šolsko delo, izbiro oblačil, versko udejstvovanje ... Juul večkrat poudari, da če otrok prevzame odgovornost zase, to ne pomeni, da se mu mora izpolniti vsaka želja in da je vse po njegovo, ampak gre preprosto za to, da starši jemljejo tako sebe kot otroka zares in jim je enako pomembno tako njihovo kot otrokovo mnenje. Če pa nekoga jemljemo resno, pa to pomeni (116):

- da mu priznamo pravico do potreb, želja, izkustev in občutkov, kakršni dejansko so, in pravico, da jih izraža, kot jih.
- da uzremo potrebo drugega z njegovega gledišča.
- da se osredotočimo na drugega, tako da spoznavamo njegov svet, ne da bi uničevali bodisi njega bodisi njegove težnje.

- da se odzivamo na njegova dejanja z razumevanjem in obenem upoštevamo lastni položaj.

Na takšen način bo otrok lahko ob starših razvijal osebno odgovornost, saj mu bodo starši s tem, ko ga vidijo in upoštevajo, podali sporočilo, da je ljubljen in vreden. Otroci, ki imajo podporo pri razvijanju samoodgovornosti, navadno razvijejo tudi veliko stopnjo družbene odgovornosti, trdi Juul. Ta se kaže v njihovi pripravljenosti pomagati, v občutljivosti in obzirnosti. Vendar to ni nekakšno samožrtvovanje, ampak se razodeva kot zavestna, solidarna odgovornost, ki zagotavlja dostojanstvo vseh vpletenih. Pri otrocih se začne družbena odgovornost razvijati v starosti treh do štirih let, ko se v njej urijo skupaj s starši in sorojenci. V različnih družinah sicer gojijo različna prepričanja, zato se družine zelo razlikujejo v tem, koliko družbene odgovornosti v tej ali oni zadevi zahtevajo od otroka. Odvisno je od mnogih dejavnikov, med drugim od števila otrok, družbenega statusa družine in finančnega položaja. Ponekod spodbujajo družbeno odgovornost tako, da poudarjajo pomembnost izražanja čustev v obliki obzirnosti in prilagodljivosti, spet drugje cenijo praktično pomoč in čut za dolžnost, ki se izraža tako v mislih kot dejanjih. (Juul 2008, 133).

2.4. Pomen igre

Igra je v predšolskem obdobju za otroka glavna dejavnost in ima svoje značilnosti. Predšolski otrok tudi še ne razlikuje igre od dela. Lahko rečem, da je igra otrokovo delo in otrok naj dela skozi igro. Na ta način se učijo novih veščin, ki so uporabne tudi v odraslem obdobju. Igra pri otroku vzpodbuja razvoj motorike, koordinacijo, prostorsko zaznavo in umske sposobnosti (logično mišljenje), hkrati pa otrokom omogoča razvoj in vadbo socialnih in jezikovnih spretnosti. Med igro se namreč otrok uči o odnosih, sodeluje z vrstniki in dobi priložnost za vzajemno delovanje z drugimi. Včasih mora počakati, biti vljuden in uvideven. Poleg tega pa otroci s telesno dejavnostjo sprostitjo notranjo napetost, zato lažje rešujejo druge težave. Če se starši igrajo z otrokom ali pa ga pri tem samo opazujejo, lahko ugotovijo, kaj razmišlja in čuti, kako se odloča in rešuje probleme, kako doživlja svet in katere izkušnje so zanj v tistem trenutku pomembne (Sears in Sears 2004, 82-83).

Način igre se spreminja s starostjo otroka. Na začetku se igrajo sami, nato vzporedno z drugimi otroki, končno pa se povežejo z njimi in v igri sodelujejo med seboj. Dojenčki se niso zmožni igrati z drugimi otroki, vendar so radi v njihovi družbi in jih pri igri opazujejo. Proti koncu prvega leta se začnejo dojenčki zanimati za igrače, s katerimi se igrajo drugi, in morda kak predmet zgrabijo, vendar se z vrstniki ne igrajo. Malčki so zadovoljni, ko se igrajo ob drugih otrocih, vendar še vedno iščejo »potrditev« za svoje vedenje pri starših in večinoma med igro ne sodelujejo z drugimi otroki, če jih ni poleg. Vzporedna igra se nadaljuje do drugega ali celo tretjega leta, ko pa se začnejo med igro očitno povezovati. Pri dve- do petletnikih opazimo vse oblike igre. Triletni malček se bo najprej zatopil v samostojno igro z lutko, se kasneje igral vzporedno ob vrstniku, nato pa se bo ta igra razvila v povezovalno. Tako si bosta otroka izmenjala igrače in pripomočke, kar bo že pravo sodelovanje (Ward Platt 2010, 148-149).

2.5. Spodbujanje gibanja in razvoj motorike

Gibanje predstavlja za predšolskega otroka eno izmed osnovnih potreb, saj se na ta način uravnava, razvija in ohranja otrokovo zdravje. Vendar pa ima gibanje dejansko še veliko večjo funkcijo, saj vpliva tako na telesni kot na duševni razvoj. Otroku različna gibanja omogočajo, da občuti svoje telo, z njim upravlja, ga usmerja in mu določa mesto v prostoru ali okolju. Gibalni razvoj je na eni strani rezultat zorenja živčevja, mišičja in okostja, na drugi strani učenja, ponavljanja, povezovanja, utrjevanja in avtomatiziranja. Prvi cilj gibanja je zagotovo krepitev in obvladovanje telesa in skrb za zdravje. Vendar pa so nezanemarljivi tudi drugi pozitivni vplivi, kot je krepitev otrokove volje, iz česar se razvija vztrajnost. Tako otrok pridobiva samozaupanje in dobro podobo o sebi, samospoštovanje. Otrok mora preizkusiti in doživeti, kaj in kako nekaj zmore. Otrok preko teh dejavnosti spoznava, kdo je in kaj zmore. Motivacije za gibanje ima dovolj, da mu ga le starši omogočijo. Bolje rečeno, dovoliti mu morajo prosto gibanje brez strahu pred vsemi mogočimi nevarnostmi. Predšolski otroci še nimajo realnega občutka za prostor in orientacijo v njem, zato bi morali veliko časa prebiti zunaj v naravi, da razvijajo orientacijo, doživljajo gotovost in utrjujejo svojo samozavest (Zalokar Divjak 1998, 32).

V vrtcu je za gibanje poskrbljeno, izvaja se dnevno, je celostno in organizirano, prilagojeno je stopnji otrokovega razvoja, izvaja se sistematično. Določeni so postopki, nameni in cilji določenih gibalnih dejavnosti. Čas, namenjen gibanju, mora biti dobro načrtovan, da imajo otroci dovolj časa, da osvojijo neko gibanje, in da se vzgojitelj lahko posveti tudi tistim, ki so na tem področju šibkejši (101).

Za primerjavo bom navedla, kako gibanje, skrb za zdravje in telesno odpornost dojemajo skandinavske države. Tam vodilo, da naj bodo otroci čim več zunaj, razumejo dobesedno. Ko se otroci zberejo in pomalicaajo, odidejo na prosto v naravo in tam preživijo ves dan. Igrajo se z naravnimi materiali, plezajo po drevesih, igrajo se z vodo in podobno. Igrač v gozd ne nosijo. Vzgojiteljice zakurijo ogenj, pogrejejo hrano, ki jo pojedjo zunaj. Včasih postavijo šotor, da se pogrejejo. Tako preživljajo dan v gibanju, ne glede na vremenske razmere. Posledično so otroci zelo samostojni, spretni in le malo bolni (Čuk 2013, 70-71).

Ranko Rajović pa poudarja pomen spontanega gibanja pri otrocih, za katerega so odgovorni starši, in pa nekaterih navad, ki smo jih zaradi sodobnega načina življenja že pozabili. Pri majhnih otrocih je to plazenje, ker skozi dlani prejemajo pomembne informacije. Nato se gibanje razvija v hojo, tek po neravnih terenih, skakanje, vrtenje, plezanje in podobno. V toplih mesecih je zelo pomembno, da otroci hodijo bosi. Prav tako so pomembne vse skupinske igre, ki so šle danes že skoraj v pozabo (frnikole, gumitvist, ristanc, ravbarji in žandarji ...) Starši naj tega ne bi omejevali, ampak vzpodbujali. Tovrstno gibanje je pomembno, ker se aktivirajo mišice, ki jih nadzorujejo možgani in oblikujejo sinapse. Z drugimi besedami, vzpodbujati je potrebno gibanje ter razvoj grobe in fine motorike, da otrok pridobi čim več dražljajev skozi čutila. Na ta način se mu povečujejo intelektualne zmožnosti, hkrati pa zmanjšuje možnost psihosomatskih težav (MMC 2013).

2.6. Obvladovanje lastnega telesa

Z otrokovim telesnim razvojem se staršem kažejo priložnosti, da otroka postopoma uvajajo v nove situacije. Otrok tako dobi možnost, da preveri svoje fizične sposobnosti,

naleti tudi na omejitve, kar ga navadno razjezi. Obenem pa se spozna z različnimi občutki, ki mu jih sporoča telo. Prav je, da mu starši pri tem pomagajo, čeprav to iz njihove strani terja veliko časa, potrpežljivosti, pa tudi dodatnega dela. Za starše je lahko to predšolsko obdobje, ko skupaj z otrokom polagajo tisti temelj, na katerem bo kasneje otrok vedno bolj samostojno gradil svoje življenje, zelo naporno, hkrati pa vir veselja in zadovoljstva.

Okrog šestih mesecev začne otrok uživati gosto hrano in kmalu bo začel kazati željo, da sam prevzame to opravilo dobesedno v svoje roke. Starši naj bi ga pri tem čim bolj spodbujali. Tako bo otrok sam prijel za žlico, vendar je v začetku ne bo uporabljal za hranjenje, ampak bo z njo udarjal po mizi, povzročal hrup in užival. Tudi ko mu bodo starši ponudili manjše koščke hrane, jih bo v začetku le majhen del pristalo v ustih, ostalo pa na tleh. Za malčka je zajemanje hrane z žlico velika preizkušnja, saj mora pri tem uskladiti različna gibanja. Prav tako zahtevno za otroka je pitje iz kozarca. Nekateri ga osvojijo prej, drugi kasneje. Zapletene veščine, ki jih mora otrok razviti v zvezi s prehranjevanjem, zahtevajo sicer veliko časa, otrok pa pri tem uri gibanje in razvija fino motoriko, hkrati pa razvija občutek za sitost ter na ta način pridobiva nadzor nad telesom (Ward Platt 2010, 65-66).

Drugi pomemben moment, ki od otroka zahteva veliko vaje, je oblačenje in obuvanje. Sprva bo le iztegnil roke, ko ga bodo starši želeli obleči, kasneje okrog drugega leta se bo znal sam sleči. Prav je, da mu starši dajo dovolj časa, da lahko stvari opravi sam in hkrati veliko vzpodbude, ko ne gre. Otrok pa bi rad odnehal, včasih se oblačenje in obuvanje sprevrže v pravi boj med starši in otrokom, ker je otrok počasen, izbere neprimerno oblačilo ali pa enostavno obupa. Tako se velikokrat vdajo tudi starši in opravijo delo namesto otroka. To je enostavneje, saj si s tem prihranijo čas in jezo. Vendar se na dolgi rok to ne izplača. Brez doslednosti pri zahtevah se otrok ne nauči odgovornosti (Juhant in Levc 2011, 34).

Starši pa morajo računati s tem, da se bo otrok upiral pravilu, ki od njega zahteva zapletene ter koordinirane gibe in koncentracijo. Zapletom pa se da izogniti, če otroku starši omogočijo izbiro oblačila. Kar pomeni, da otrok ne izbira med vsemi oblačili, ampak med dvema ali tremi, ki so po oceni staršev primerni. Tako bo dobil občutek, da

se je sam odločil, krepila se bo njegova samozavest, hkrati pa ne bo več pozoren na neprimerna oblačila. Majhni otroci imajo radi novosti, zato naj starši otroku omogočijo odpenjati in zapenjati različne zadrge na bundi, toaletni torbici ali športni torbi. Prav tako morajo vaditi z gumbi, zaponkami in še prav posebej z vezalkami. Otroku lahko starši oblačenje in obuvanje približajo tudi na ta način, če jim pripravijo škatlo s kostumi, kamor dajo svoja stara oblačila in modne dodatke. Primerni so stari šali, rokavice, klobuki, sončna očala, stare obleke, predpasniki in podobno (Ward Platt 2010, 65-66).

Odvajanje od pleníc pa je tema, ki ima veliko pristopov in različnih teorij, kdaj začeti in na kašen način. Starši imajo pri tem svobodno odločitev. Nekateri že takoj ob rojstvu ali v prvih mesecih po rojstvu začnejo opazovati otroka in se naučijo, kaj otrok sporoča s telesno govorico, glasovi, vedenjskimi vzorci in kdaj to počne. Pri temu načinu otrok še ne sodeluje zavedno, kajti mehur in črevesje lahko zavestno nadzoruje šele okrog dveh let. Drugi načini se začnejo takrat, ko je otrok tako telesno kot čustveno zrel, nekako od leta in pol do štirih let. Potrebno je opazovati otroka in znake, ki nakazujejo, da je pripravljen. Otrok mora razumeti preprosta navodila, zanimati se začne za vse, kar je s tem povezano, ne odvaža več tako pogosto in plenica ostane dlje časa suha. Ni mu več všeč, da ima umazano pleničko, pove da je lulal ali kakal in podobno. Lahko so pobudniki starši, ki ocenijo zrelost otroka, lahko pa počakajo, da otrok sam poda pobudo. Več truda bodo morali vložiti starši, ki otroka prej začno navajati na kahlico. A kakorkoli že gledamo na odvajanje od pleníc, je to ena od prvih stvari, nad katero bo imel otrok dejanski nadzor. Zato je predvsem pomembna vzpodbuda, morda prijazno opominjaje. Ko se zgodi nezgoda, je nujno, da starši ohranijo mirno kri, če dlje časa ni napredka, pa je bolje, da počakajo, da preteče nekaj časa in se kasneje brez slabih izkušenj ponovno lotijo osvajanja te veščine (171-172).

Eden od vidikov, kako otrok obvlada svoje telo oziroma ne obvlada svojega telesa, je izbruh močnih čustev, kot so jeza in napadalnost, ki jim preplavi telo, tako da se ne morejo obvladati. Navadno tak izbruh spremlja jok, cepetanje z nogami, otrok se lahko v ihti vrže ob tla, razmetava ali celo uničuje predmete. Vzrokov za takšno vedenje je več. Malčki pogosto občutijo nemoč, ker telesno še niso dovolj razviti in niso dovolj spretni. Prav tako je omejen njihov govor, zato staršem ne uspejo dopovedati, kar želijo.

Takšno vedenje je značilno za vse otroke, začne pa se nekako po prvem letu in traja do četrtega leta (145). Pri otrocih pa se izkaže tudi, da njihovi možgani med seboj še niso povezani, ne delujejo usklajeno. Možgani imajo številne različne dele. Poenostavljeno rečeno se možgani delijo na levo in desno stran, pri čemer leva skrbi za logično mišljenje in organizira misli v stavke. Desna pa doživlja čustva in bere nebesedne znake (Siegel in Payne Bryson 2013, 21). V nižjih delih možganov pa se nahajata možgansko deblo in limbični sistem, ki sta odgovorna za osnovne funkcije v telesu (dihanje, mežikanje), za prirojene reakcije in impulze (boj ali beg) ter za močna čustva (jeza in strah). Višje ležeče možgane sestavlja možganska skorja s svojimi različnimi deli, vključno s srednjim prefrontalnim korteksom. Ti možgani so bolj razviti in omogočajo širši pogled na svet. Tu potekajo zapleteni psihični procesi, kot so premišljevanje, domišljija in načrtovanje. Medtem ko so nižji možgani bolj primitivni, so višje ležeči bolj zapleteni, nadzorujejo del najpomembnejšega razmišljanja višjega reda in analitičnega razmišljanja. Zaradi svoje zapletenosti in kompleksnosti so odgovorni za lastnosti, ki si jih starši želijo pri svojih otrocih. To so trezno odločanje in načrtovanje, nadzor nad čustvi in telesom, razumevanje samega sebe, empatija in morala. Avtorja Siegel in Payne Bryson poudarita, da se otrokovi možgani skozi leta razvijajo in med seboj integrirajo tako vodoravno kot navpično. Starši pa jim lahko z razumevanjem tega procesa in ustreznimi tehnikami pri tem pomagajo. Zato je prav, da se starši zmorejo obvladati takrat, ko jim otrokovi čustveni izbruhi prav tako vzbudijo predvsem jezo in odpor, in sprejeti otrokovo vedenje. Nato pa mu pomagajo ozavestiti njegova čustva in mu pokažejo, kako naj jih izraža na pozitiven in družbeno sprejemljiv (49-51).

2.7. Skrb za svoje stvari in sodelovanje pri družinskih opravilih

Družina je skupina, ki deluje dobro in v kateri so člani zadovoljni le, če vsi prispevajo nekaj k temu. Na ta način se vsak čuti koristnega, potrebnega v skupnosti, poleg tega nihče nima občutka, da je izkoriščen. Otrok, ki doma pospravlja, ki ima nalogo, da odnese smeti, čuti, da je njegov prispevek v družini dragocen, družina ga potrebuje. S tem otrok pridobi na pozitivni samopodobi in osmisli svoj obstoj.

Večina avtorjev, ki jih navajam v diplomskem delu, so si enotni, da so zadolžitve, ki jih starši dajo že predšolskemu otroku, pomembne za njegov razvoj, odnos do sebe, drugih in dela. Pridobiva delovne navade, krepi svojo voljo in tako pridobiva vztrajnost, potrpežljivost in zbranost. Pri tem naj poudarim, da ne gre za to, da starši otroka za vsako ceno silijo k določenim opravilom ali pa vsak dan vztrajajo pri svojem, ne glede na počutje otroka. Te naloge se najlažje lotijo s pozitivnim pristopom na način, da izrabijo otrokove prirojene lastnosti, to so radovednost, motiviranost in sugestibilnost. Sugestibilnost pri otroku se kaže v hitrem in nekritičnem prevzemanju in posnemanju vedenja in dejanj odraslih, še posebej ljudi, ki so mu blizu (Returnik Bozovičar in Kranjc 125-126).

Starši morajo izkoristiti priložnost, da je otrok v predšolskem obdobju rad z njimi in jih želi posnemati. Če mu starši to omogočijo, bo srečen. Seveda se bodo morali ukvarjati z otrokom in delo pri katerem hoče sodelovati še otrok, ni tako hitro opravljeno. A je to najboljša investicija časa in najboljši način, da bodo kasneje imeli več prostega časa. Otrok bo navajen sodelovati, pomagati in prispevati k družinskim obveznostim. Skozi obdobje odraščanja se bo sicer še velikokrat pritoževal, ko bo moral postoriti to ali ono. Vendar je to del odraščanja in normalen proces. S tem ko se upira, se osamosvaja in si tako oblikuje identiteto (Zadel 2013, 80).

Opravljanje gospodinjskih del je za velike ali zaposlene družine tudi način preživljanja časa. Dela, ki so povezana z družino, naj bi bila za otroke samoumevna, sestavni del družinskega življenja. Najlažje je to, kar je samoumevno, saj se to enostavno vplete v življenje otrok in staršev. Na primer: otrok pospravi za seboj krožnik po jedi, pospravi igračo po zaključeni igri, pospravi obleko, ko se zvečer sleče. Tako se ustvarja navada. Majhen otrok, ki je tako spodbujen s strani staršev, naj po vsaki dejavnosti pospravi za sabo, se nauči, da je tako početje nekaj normalnega. William in Martha Sears utemeljita koristi, ki jih prinašajo gospodinjska opravila za otroke (Sears in Sears 2004, 205-207):

- Gospodinjska dela so naložba, saj so otroci bolj čustveno navezani na dom in hkrati bolj spoštujejo tako dom kot delo, ki ga je potrebno vložiti.
- Gospodinjska opravila pospešujejo pridobivanje spretnosti, otroci sčasoma neko delo opravijo bolj hitro. Zato jim starši povečujejo zahtevnost njihovih opravil. Hkrati se naučijo, kako se lotevati novih opravil in delo med seboj povezovati.

- Gospodinjska opravila otroku zbudijo občutek, da je nekaj uspešno končal. Ko otrok zagleda rezultat dela, v katerega je vlagal svoje moči in napor, je nadvse ponosen. Še posebej če to opazijo tudi starši in ga pohvalijo.
- Gospodinjska opravila navdajo otroka s ponosom. Prav je, da ga starši ob tem podpirajo, vzpodbujajo in na koncu pohvalijo. Sčasoma bo razvil svoje spretnosti in čas za opravljeno delo se bo krajšal.
- Zaradi gospodinjskih opravil se otrok nauči, da si morajo za blaginjo družine prizadevati vsi njeni člani. Plačevanje otroku za opravljeno delo v družini ni sprejemljivo, ker to ni ena izmed možnosti, ampak njegov prispevek k družinskemu življenju.

3. Empirični del

V raziskavi želimo ugotoviti, kakšen pomen starši dajejo delovnim navadam v vzgojnem procesu, predvsem v zgodnejših letih razvoja svojega otroka, ter v kolikšni meri menijo, da delovne navade otrok vplivajo na njihovo uspešnost v kasnejšem obdobju razvoja in njihove zrelosti.

Glavni poudarki raziskave:

- Ugotoviti, v katerem obdobju se starši odločajo za pričetek uvajanja nekaterih osnovnih opravil, ki jih je potrebno otroku privzgojiti (hranjenje, odvajanje od plenice, obuvanje in oblačenje).
- Ugotoviti, v katerem obdobju se starši odločajo za vključevanje otrok v osnovna gospodinjstva opravila.
- Ugotoviti, v kolikšnem razmerju starši menijo, da privzgojene delovne navade in vključevanje v družinska in gospodinjstva opravila vplivajo na uspešnost otrok v kasnejšem obdobju.

Pred pričetkom raziskovanja smo vzpostavili sledeči hipotezi:

- HIPOTEZA 1: Predvidevamo, da starši v večini svoje otroke že zelo zgodaj navajajo k samostojnosti.
- HIPOTEZA 2: Menimo, da starši v zadostni meri dajejo pomen delovnim navadam otrok in jih pri tem tudi vzpodbujajo.
- HIPOTEZA 3: Menimo, da delovne navade bistveno vplivajo na uspešnost otrok v mladosti in kasnejših obdobjih.

Za izvedbo raziskave smo uporabili deskriptivno metodo raziskovanja.

Za zbiranje podatkov smo uporabili anonimni spletni vprašalnik. Vprašalnik je sestavljen na način, da ga bodo lahko izpolnili vsi starši, ne glede na starostno obdobje, v katerem se njihovi otroci nahajajo. Sestavljen je iz 15 vprašanj:

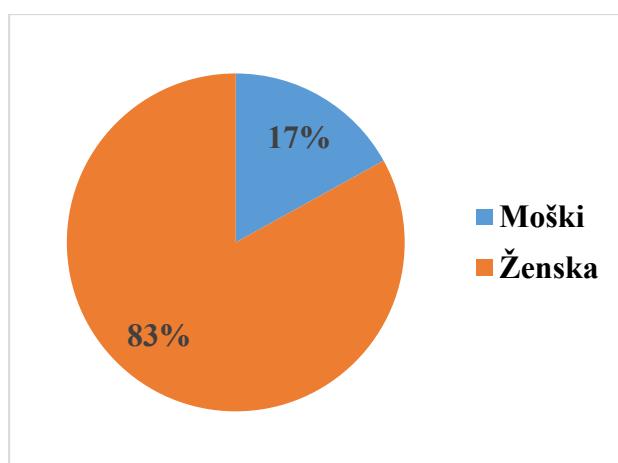
- 3 vprašanja, s katerimi smo analizirali sliko anketirancev in preverili ustreznost vzorca.
- 8 vprašanj, pri katerih bo možno izbrati en odgovor in se nanašajo na delovne navade otrok. Od tega bo eno vprašanje razdeljeno na več vsebinskih podvprašanj, iz katerih bomo preverili vključevanje otrok v različna gospodinjstva opravila.
- 4 vprašanja, pri katerih je možen en odgovor; so mnenjska in se nanašajo na uspešnost otrok.

Raziskavo smo pripravili tako, da so vanjo lahko vključeni starši otrok vseh starostnih skupin. Spletna anketa je bila anonimna, rezultati so se zbirali v bazi. Objavljena je bila na facebook profilu Maje Podobnik in v dveh zaprtih skupinah omrežja facebook, ki se ukvarjata z vzgojnimi vprašanji. Anketiranje je potekalo v času od 2. maja 2016 do 12. maja 2016. Po končani raziskavi smo prejeli 112 uspešno zaključenih spletnih vprašalnikov.

Podatke, zbrane preko spletne ankete, smo uvozili v program za obdelovanje preglednic, ki smo jih nato grafično obdelali in jih opisno interpretirali.

3.1. Analiza raziskave

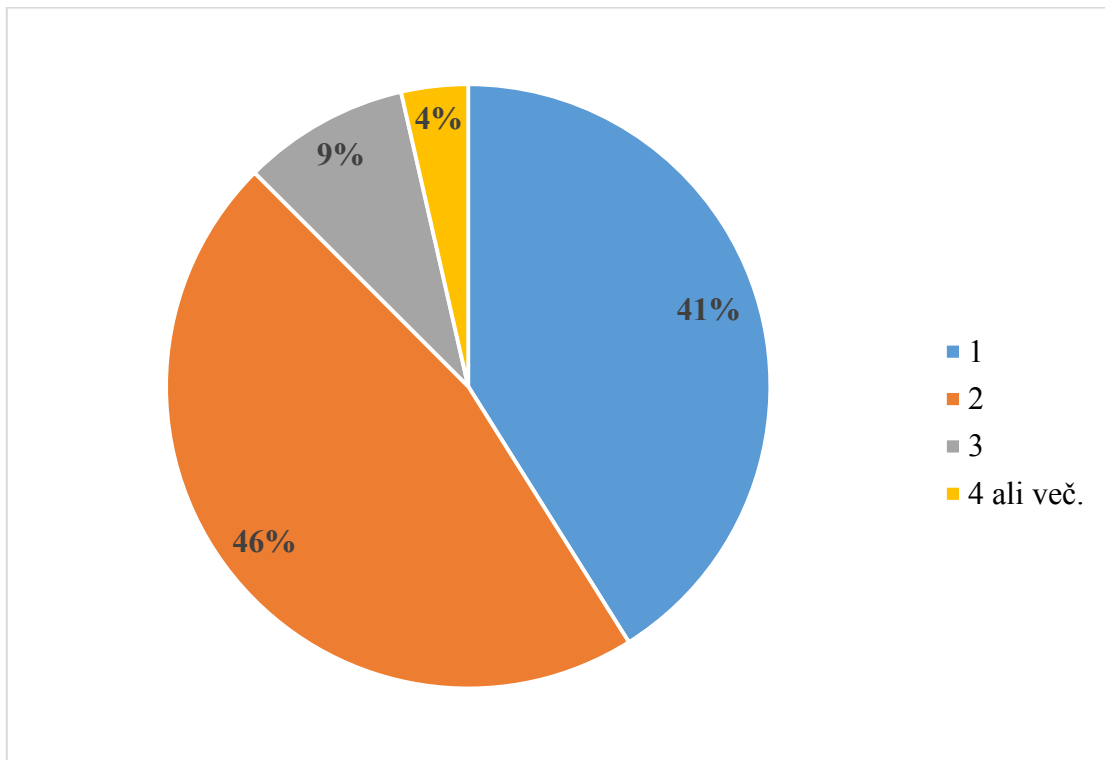
1. Spol anketirancev

Graf 1: Spol anketirancev

Razmerje spolov anketirancev je relativno nesorazmerno in kaže na to, da še vedno velja, da se vzgoji na tej ravni veliko bolj posvečajo ženske. Načeloma velja, da so matere v interakciji z otroki dve tretjini časa, očetje pa z njimi preživijo le eno tretjino časa. Ne glede na čas, ki ga očetje preživijo z otroki, pa ženske prevzamejo večji del odgovornosti za vzgojo otroka (Poljanec 2015, 180). To se je potrdilo tudi v tej raziskavi, kljub temu, da so bili očetje posebej naprošeni k sodelovanju.

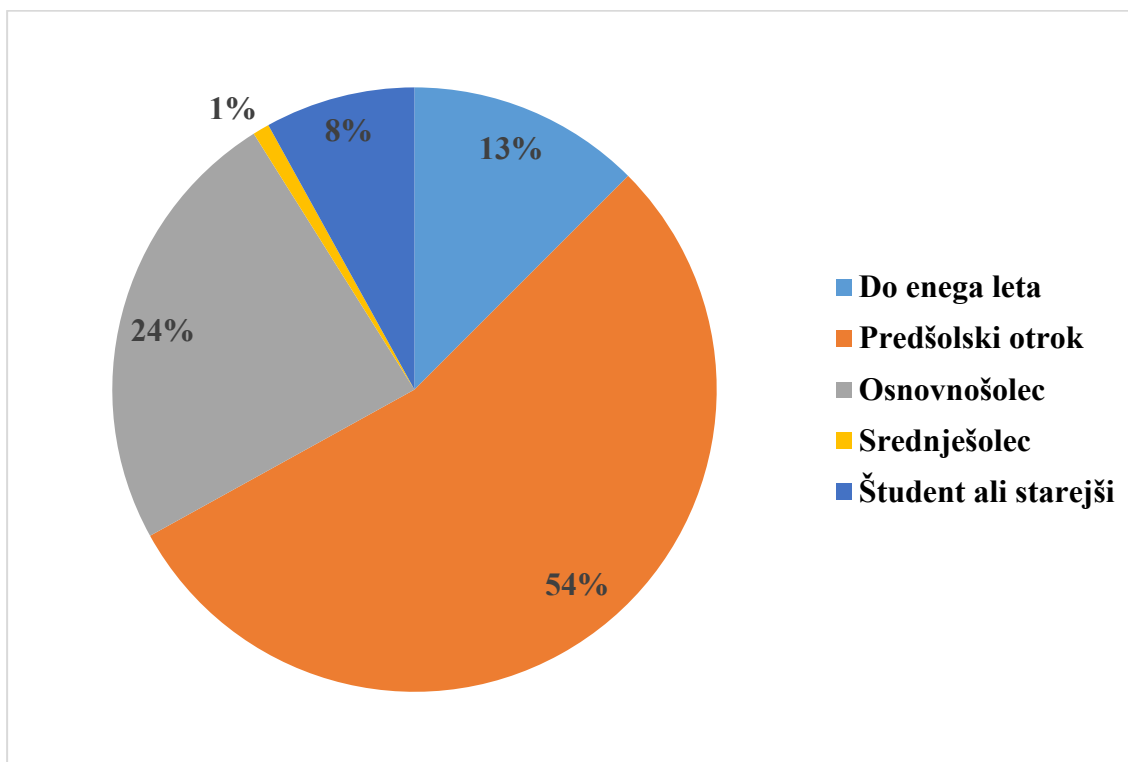
2. Koliko otrok imate?

Graf 2: Število otrok anketirancev

Razmerje števila otrok anketirancev je v skladu s pričakovanji, saj je bilo, po podatkih statističnega urada, 1. maja 2015 v Sloveniji 89 odstotkov družin z enim ali dvema otrokoma, ostalih 11 odstotkov pa so družine s tremi in več otroki. Kot je razvidno iz grafa, so na anketo v 41 odstotkih odgovarjali starši z enim otrokom in v 46 odstotkih starši z dvema otrokoma, kar je skupaj 87 odstotkov anketirancev z enim ali dvema otrokoma. V tem delu je torej vzorec uravnotežen. (vir Statistični urad).

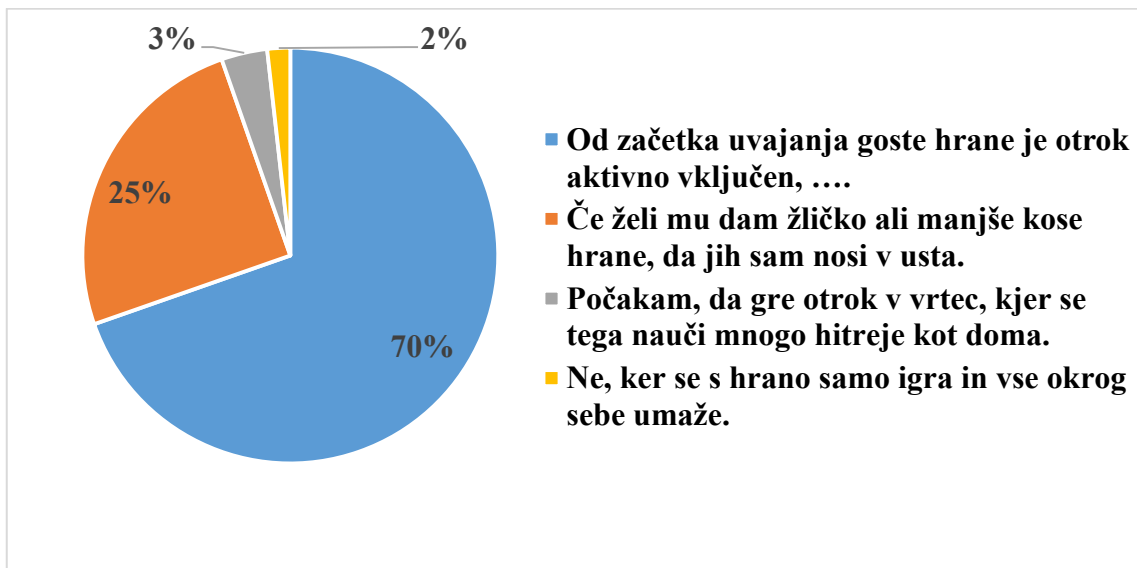
3. V katero starostno skupino spada vaš najstarejši otrok?

Graf 3: Starostna skupina najstarejšega otroka v družini

Kot je razvidno iz grafa, je večina anketirancev staršev otrok v predšolskem oz. osnovnošolskem obdobju. Tudi tukaj je vzorec zadovoljiv, saj je pričakovano, da na kanalih, preko katerih smo zbirali podatke, v večji meri sodelujejo starši otrok teh starostnih obdobj, v katerih se je potrebno bistveno bolj ukvarjati z oblikovanjem navad in samo vzgojo.

4. Ali vzpodbujate otroka pri samostojnem prehranjevanju?

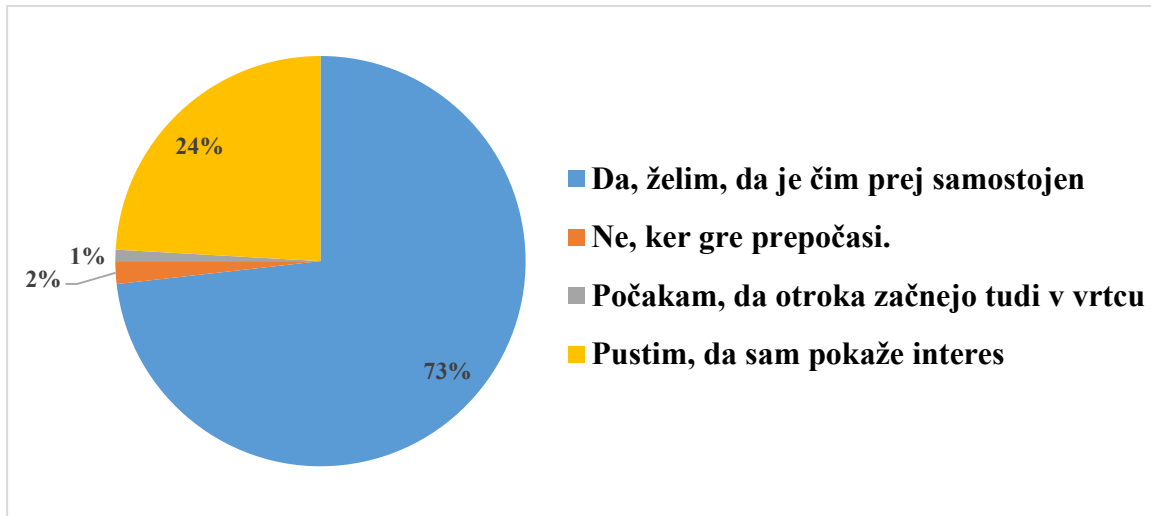

Graf 4: Vzpodbujanje otrok pri samostojnem prehranjevanju.

Rezultat pri tem vprašanju je dokaj zanimiv za obravnavo, saj kar 70 odstotkov anketirancev trdi, da že ob uvajanju goste hrane, torej pri starosti otroka okrog šest mesecev, aktivno vzpodbujajo pri samostojnem prehranjevanju. 25 odstotkov staršev vključuje otroke v samostojno prehranjevanje le, če ti pokažejo interes. Zanimarljiv pa je odstotek tistih, ki počakajo na vrtec oz. se aktivno s tem ne ukvarjajo in ta del odgovornosti praktično preložijo na nekoga drugega.

Ta rezultat izkazuje, da se starši zavedajo pomena, ki ga ima prehranjevanje. Je osnovno dnevno opravilo, ki ga je potrebno opravljati večkrat dnevno. Ob tem otrok razvija občutek sitosti, odnos do hrane in motoriko.

5. Ali vzpodbujate otroka, da se samostojno obleče, sleče, obuje in sezuje?

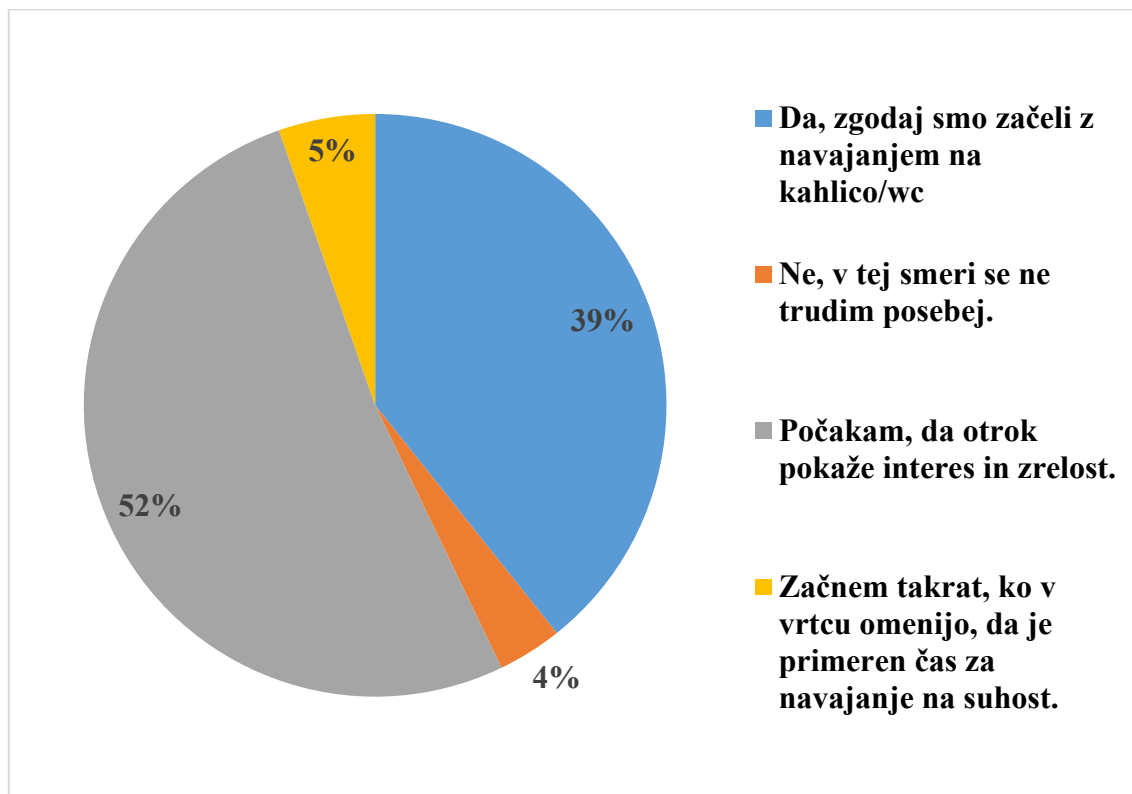

Graf 5: Vzpodbujanje otrok za samostojno oblačenje

Rezultati so praktično identični, kot pri prejšnjem vprašanju, kar še dodatno dokazuje, da se starši zavedajo pomena zgodnjega privajanja otroka na osnovna opravila, za katera smo menili, da so bistvenega pomena za zagotavljanje samostojnosti v kasnejših obdobjih.

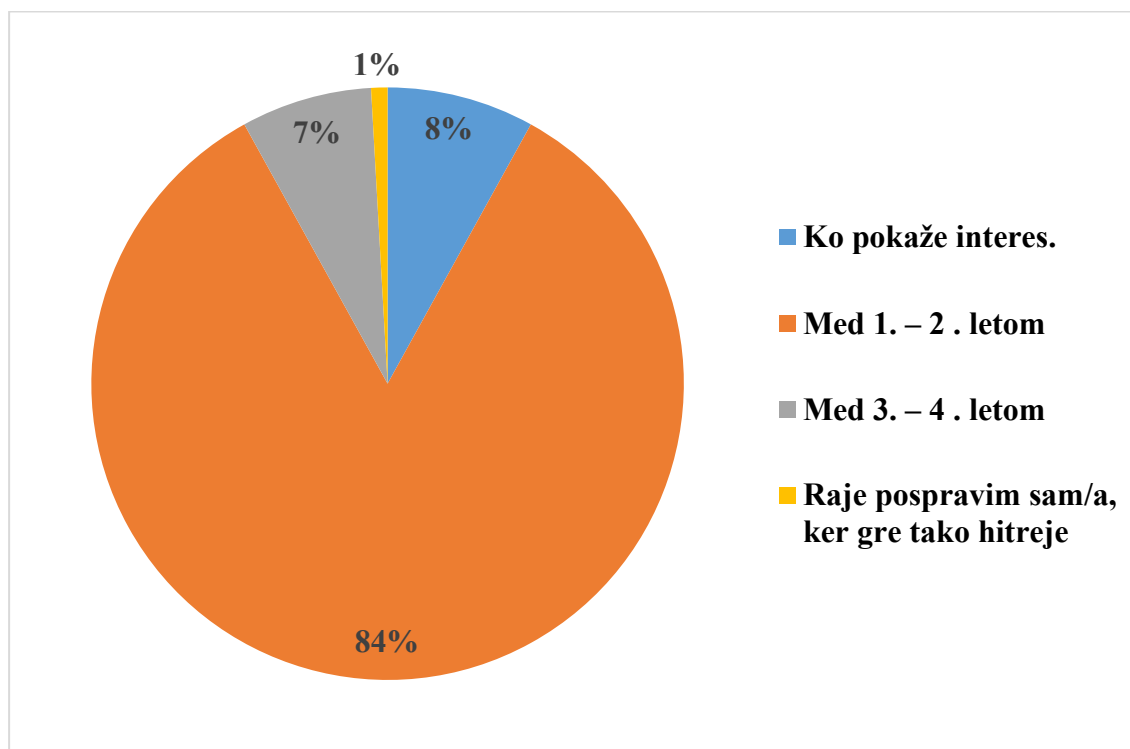
6. Ali se vam zdi pomembno, da je otrok čim prej brez plenice in ste za to pripravljeni vložiti svoj čas?

Graf 6: Odvajanje od plenice

Za zelo zgodnje odvajanje od plenice se je odločilo le 39 odstotkov anketirancev, kar 52 odstotkov pa je počakalo, da so otroci pokazali zadostno mero zrelosti za ta korak. Tako nizek odstotek staršev, ki se je odločil za zgodnje odvajanje, lahko pripišemo temu, da gre za verjetno enega najzahtevnejših korakov pri odraščanju otroka, saj zahteva nenehno opazovanje njegovega vedenja in veliko pozornosti, velikokrat pa je potrebno čistiti, ko nam v tem obdobju otrok ne sporoči, da želi opraviti potrebo oz. ponoči ne zadrži. Prav tako pa literatura navaja pomen psihične zrelosti otroka pri tem opravilu.

7. Pri kateri starosti ste začeli vzpodbujati otroka, da vam pomaga pri pospravljanju svojih igrač?

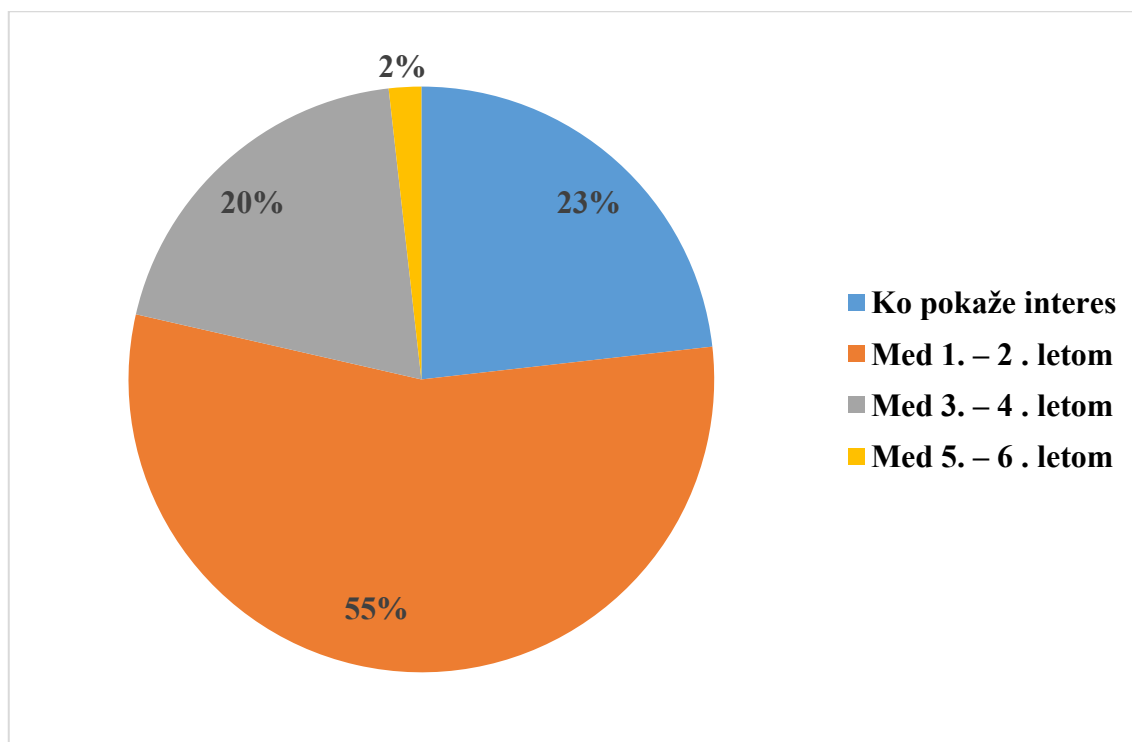

Graf 7: Pospravljanje igrač

Očitno imajo starši najmanj težav s privajanjem otrok k pospravljanju igrač, saj jih je kar 84 odstotkov otroka začelo vzpodbujati za pospravljanje igrač med prvim in drugim letom njegove starosti. Tako visok odstotek gre pripisati temu, da se tega opravila otroci večinoma lahko navajajo skozi igro.

Glede na ostale odgovore pa je odstotek (8 %) tistih, ki čakajo, da bo otrok sam pokazal interes, da bo pospravljajl igrače, kar visok, saj menimo, da gre za opravilo, ki ga je potrebno otroku razložiti in mu ga tudi praktično pokazati, kot npr. kam sodi katera igrača, razporejanje igrač ipd.

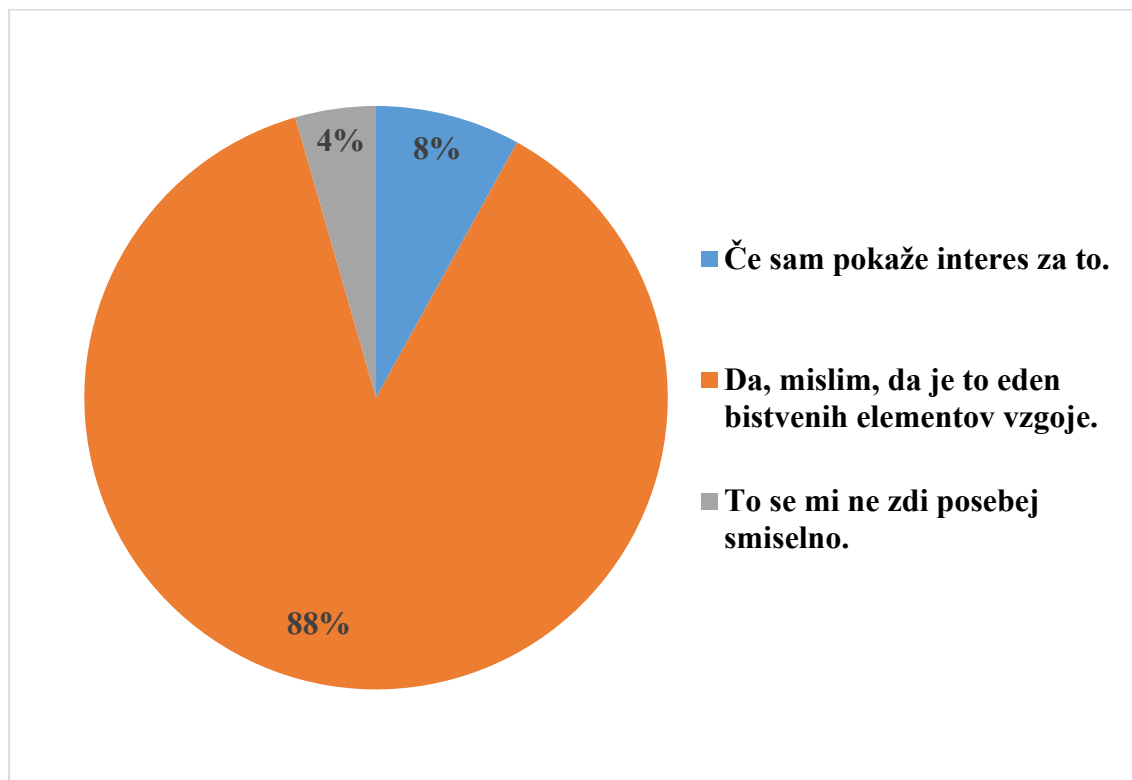
8. Pri kateri starosti dovolite otroku, da vam pomaga v kuhinji?

Graf 8: Pomoč otrok v kuhinji

Odgovori anketiranih staršev kažejo, da jih le 55 odstotkov dovoli otrokom pomoč v kuhinji že med prvim in drugim letom starosti. To lahko razložimo kot posledico tega, da je kuhinja dokaj kompleksno okolje za otroka in mu je težje razložiti, kaj lahko in česa ne sme, saj je v kuhinji bistveno več potencialnih nevarnosti za otroka, kot kje drugje. Odstotek tistih, ki se za to odločijo šele po petem letu, pa je zelo nizek in ponovno potrjuje, da se večina staršev zaveda pomembnosti zgodnjega uvajanja v opravila, ki so potrebna v vsakdanu.

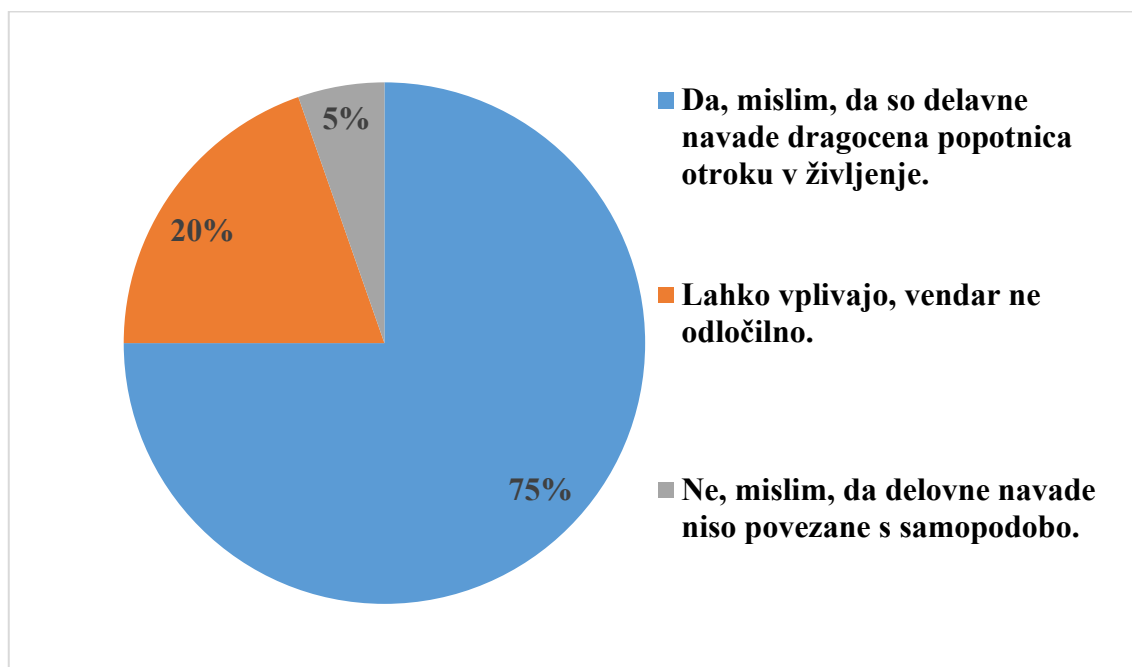
9. Ali se vam zdi, da je potrebno otroku privzgojiti delovne navade že v predšolskem obdobju?

Graf 9: Delovne navade v predšolskem obdobju

Razmerje odgovorov na to vprašanje je pričakovano, saj 88 odstotkov anketirancev meni, da je privzgajanje delovnih navad eden bistvenih elementov vzgoje, 8 odstotkov je mnenja, da je potrebno počakati, da otrok sam pokaže interes za delovne navade, 4 odstotkom staršev pa se celo zdi, da vzgajanje k delovnim navadam ni smiselno.

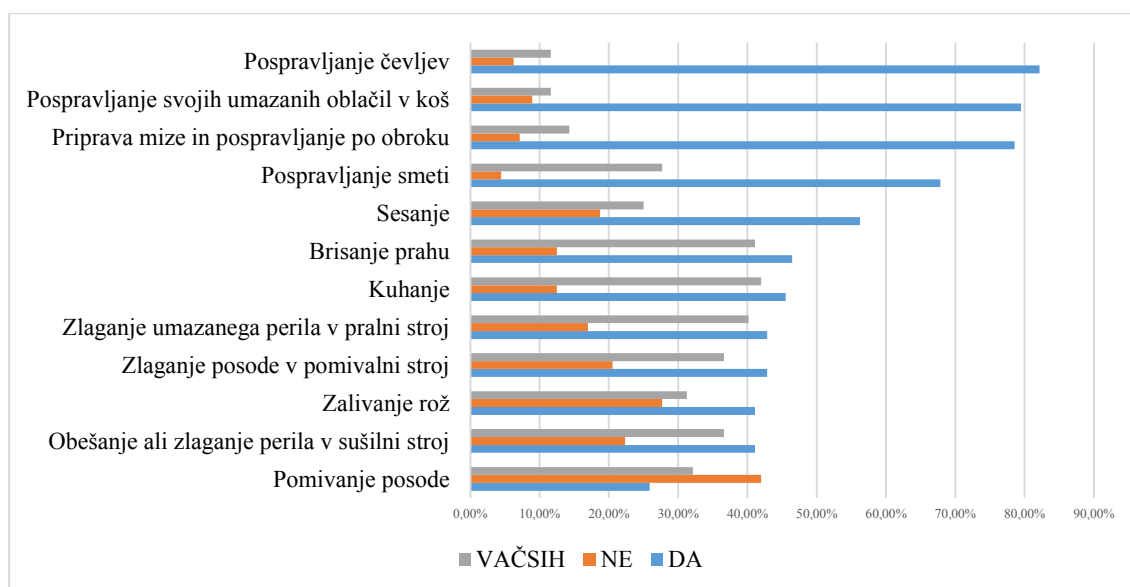
10. Ali se vam zdi, da imajo privzgojene delovne navade pri otroku v predšolskem obdobju pozitiven vpliv na otrokovo samopodobo?

Graf 10: Vpliv delovnih navad na otrokovo samopodobo

Graf kaže na to, da se starši zavedajo pomena, ki ga imajo delavne navade na samopodobo. Človeka namreč bistveno opredeljuje delo in odnos do dela. Ob pozitivni naravnosti na delo pa se pridobiva znanje, spretnosti, obvladovanje problemov, načrtovanje in smisel za organizacijo. Delo človeka izpolnjuje.

11. Ali vključujete otroka v družinska opravila, kot so:

Graf 11: Vključevanje otrok v gospodinjska opravila

Vprašanje se je nanašalo na večje število gospodinjskih opravil, zato je rezultat podan tudi tabelarično, rezultati pa so razporejeni glede na odstotek anketirancev, ki so odgovorili z da za posamezno kategorijo vprašanja.

	DA	NE	VČASIH
Pospravljanje čevljev	82.14%	6.25%	11.61%
Pospravljanje svojih umazanih oblačil v koš	79.46%	8.93%	11.61%
Priprava mize in pospravljanje po obroku	78.57%	7.14%	14.29%
Pospravljanje smeti	67.86%	4.46%	27.68%
Sesanje	56.25%	18.75%	25.00%
Brisanje prahu	46.43%	12.50%	41.07%
Kuhanje	45.54%	12.50%	41.96%
Zlaganje posode v pomivalni stroj	42.86%	20.54%	36.61%
Zlaganje umazanega perila v pralni stroj	42.86%	16.96%	40.18%
Obešanje ali zlaganje perila v sušilni stroj	41.07%	22.32%	36.61%
Zalivanje rož	41.07%	27.68%	31.25%
Pomivanje posode	25.89%	41.96%	32.14%

Tabela 1: Vključevanje otrok v gospodinjska opravila

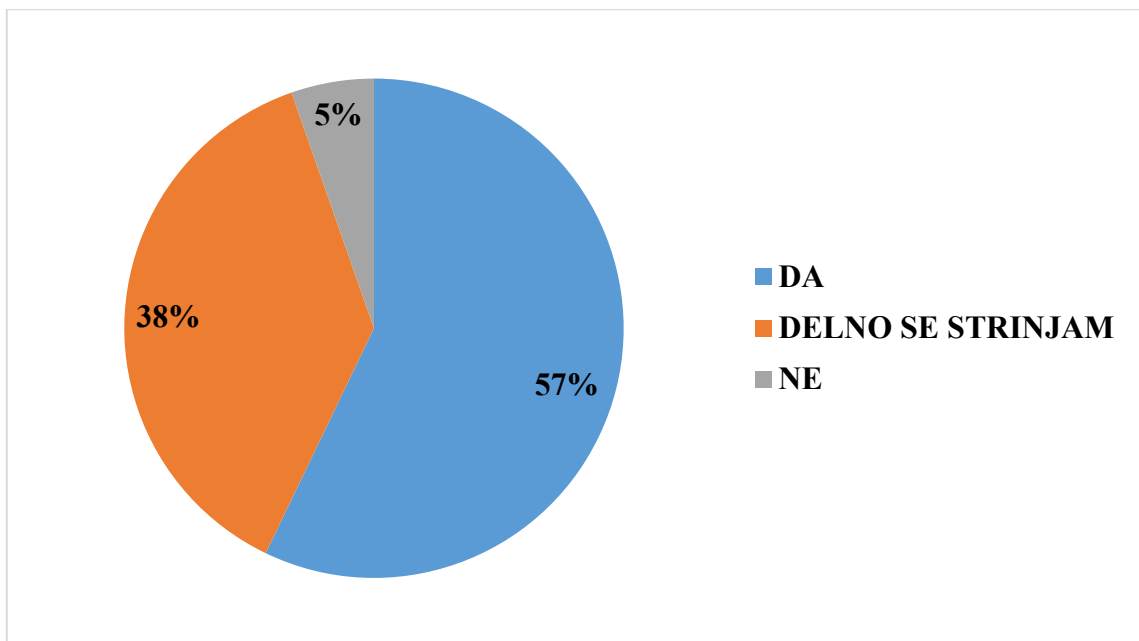
Rezultati pri tem vprašanju v prvi vrsti dokazujejo, da starši zelo aktivno vključujejo otroke v gospodinjska opravila, saj se delež staršev, ki otrok v posamezno opravilo ne

vključujejo, v večini primerov nahaja pod 25 odstotki, razen pri zalivanju rož in pomivanju posode.

Vsi odgovori, pri katerih je delež anketirancev z odgovorom DA nad 75 odstotki, se nanaša na opravila, ki so neposredno povezana z otrokom samim in niso v povezavi s skupnimi opravili.

Delež pozitivnih odgovor pa nato pada obratno sorazmerno s kompleksnostjo opravila.

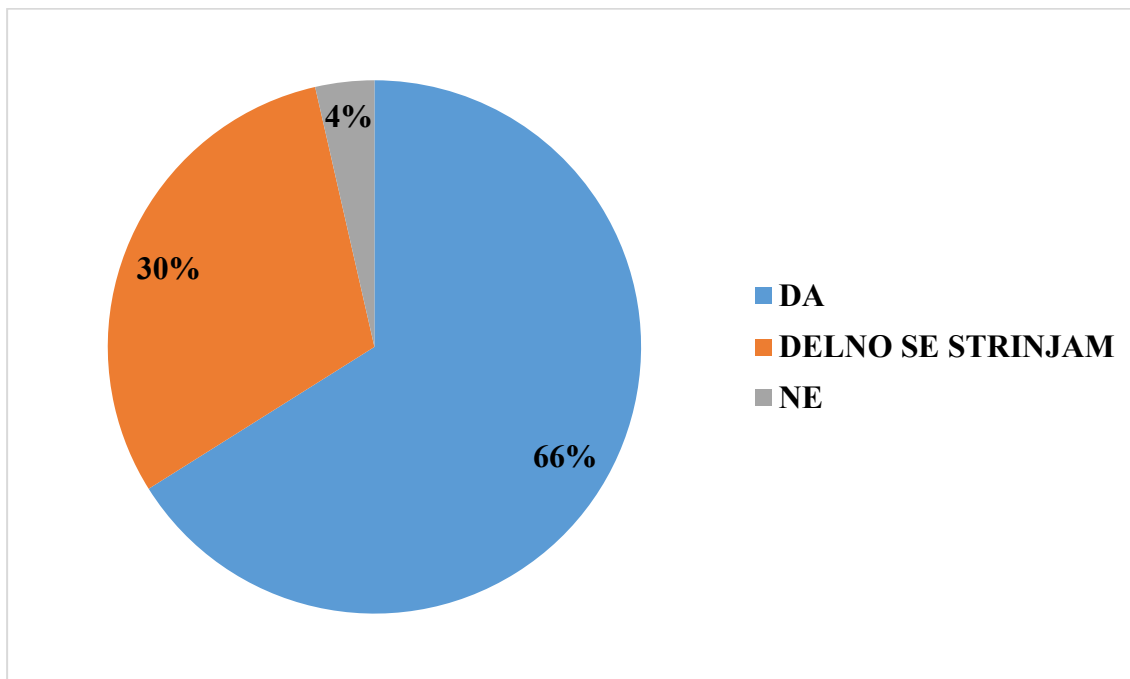
12. Ali se vam zdi, da je otrok, ki je deležen zgodnjega navajanje na samostojnost in odgovornost, bolj uspešen pri opravljanje šolskih obveznosti?

Graf 12: Uspešnost pri opravljanju šolskih obveznosti

Kar 57 odstotkov staršev se strinja in 38 odstotkov delno strinja s trditvijo, da zgodnje navajanje na samostojnost in odgovornost pozitivno vpliva na uspešnost pri opravljanju šolskih obveznosti.

13. Ali se vam zdi, da otrok, ki so ga starši zgodaj vključevali v družinska opravila, kasneje v šolskem obdobju poleg šolskih obveznosti samostojno opravlja tudi zadolžitve, povezane z družinskim življenjem?

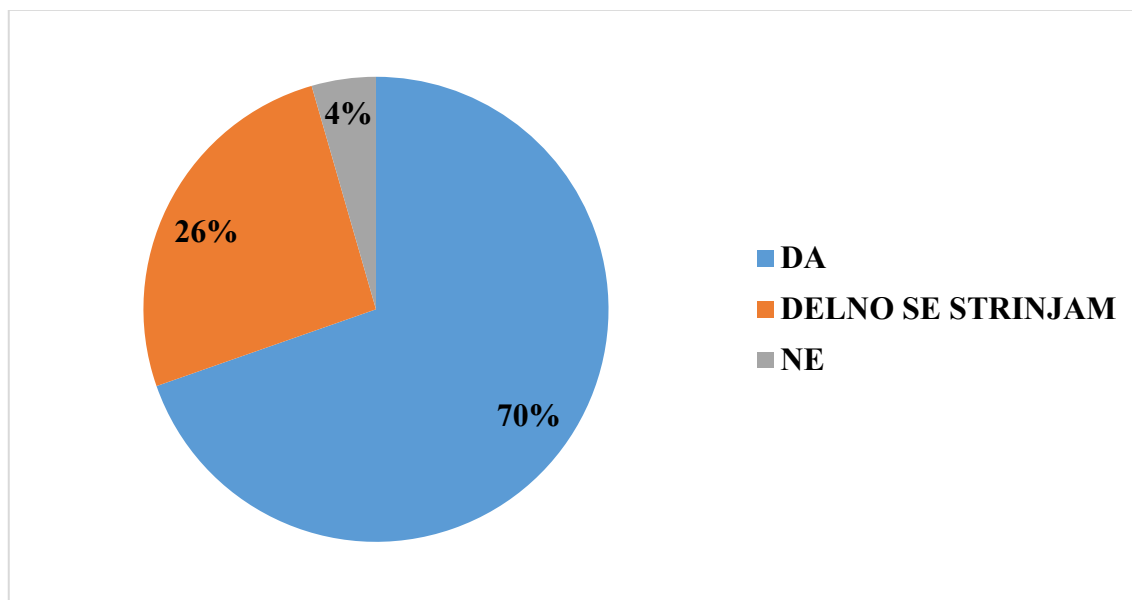

Graf 13: Uspešnost pri opravljanju družinskih opravil

Večina staršev se vsaj delno strinja s tem, da otroci, ki so bili v zgodnjem obdobju vključeni v družinska in gospodinjska opravila, le te v šolskem obdobju v večji meri že samostojno opravljajo poleg šolskih obveznosti. S to trditvijo se ni strinjalo le 4 odstotka anketirancev.

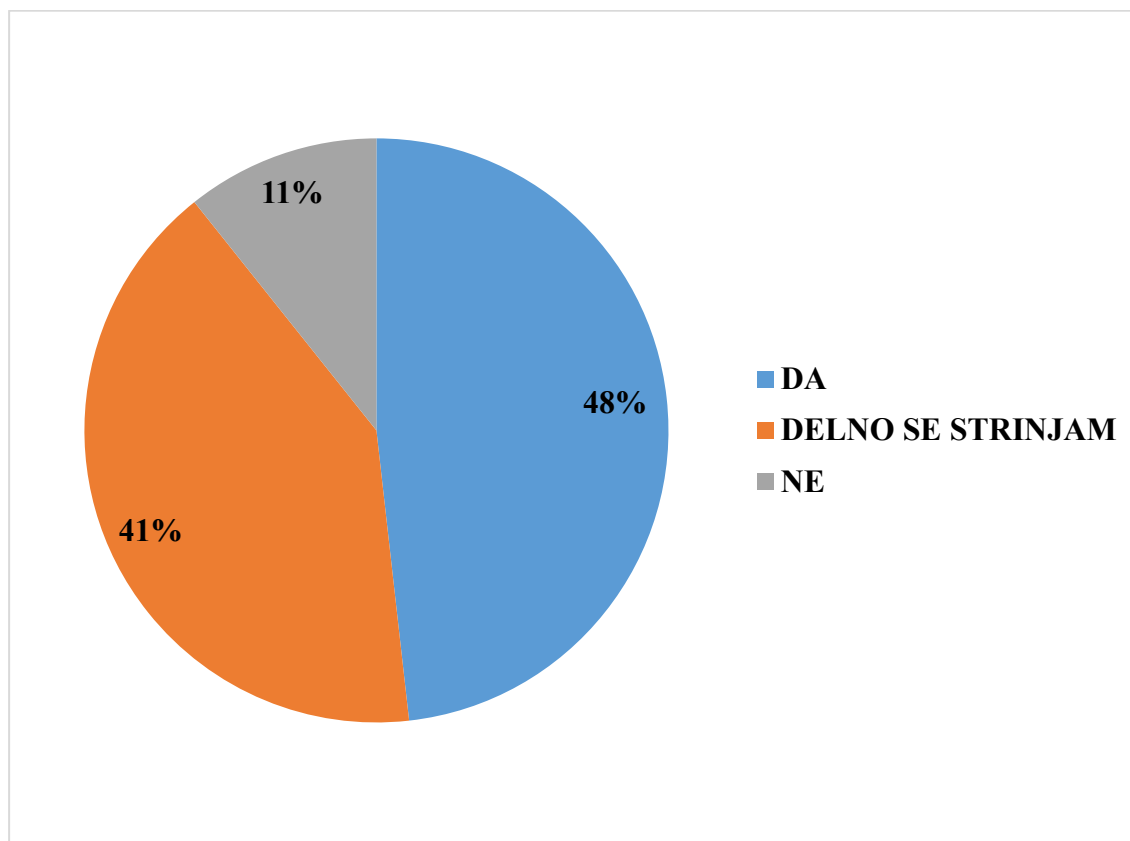
14. Ali se vam zdi, da je otrok, ki je bil zgodaj navajen na samostojnost in skrb zase, kasneje v šolskem obdobju bolj uspešen pri skrbi za svojo vsakodnevno osebno higieno, red v svoji sobi, pospravlja svoje umazano perilo, si pripravi, zajtrk, večerjo ali malico, pospravi mizo za seboj?

Graf 14: Uspešnost pri skrbi za vsakdanja opravila

Kar 70 odstotkov anketirancev se strinja, da so otroci, ki so bili zgodaj navajeni na samostojnost, v šolskem obdobju bolj uspešni glede skrbi za samega sebe, na primer pri osebni higieni in prehrani ter najožji okolici, na primer pri pospravljanju sobe in umazanem perilu. Dobra četrtina oz. 26 odstotkov anketirancev se s to trditvijo strinja, le 4 odstotki pa ne.

15. Ali se vam zdi, da se otrok, ki je bil zgodaj navajen na samostojnost in odgovornost, kasneje v šolskem obdobju bolj uspešno spopada s stresom in drugimi življenjskimi izzivi?

Graf 15: Uspešnost pri spopadanju s stresom in drugimi življenjskimi izzivi

Nekaj manj kot polovica oz. 48 odstotkov anketirancev meni, da se otroci z zgodaj privzgojenimi delovnimi navadami v šolskem obdobju bolj uspešno spopadajo s stresom in drugimi izzivi, 41 odstotkov anketirancev se s to trditvijo delno strinja. Nekoliko več, in sicer 11 odstotkov pa je tistih staršev, ki se s trditvijo na zastavljeno vprašanje ne strinjajo.

3.2. Preverjanje zastavljenih hipotez

V diplomski nalogi smo želeli ugotoviti, ali starši dovolj zgodaj pričenjajo s privajanjem otrok na delovne navade, ter koliko otroke pri tem vzpodbujajo. Želeli smo preveriti, ali

je privzgojitev delovnih navad povezana tudi z uspešnostjo v kasnejšem obdobju razvoja otroka, predvsem v obdobju odraščanja.

V Hipotezi 1 smo predvidevali, da starši v večini svoje otroke že zelo zgodaj navajajo samostojnosti. Večina staršev, ki so sodelovali v anketi, je navedla, da otroke na samostojnost navajajo že zelo zgodaj. Predvsem se je to izkazalo pri vprašanju glede prehranjevanja, pri katerem je kar 70 odstotkov staršev odgovorilo, da otroke aktivno vključujejo v samostojnost pri tem opravilu že ob začetku uvajanja goste hrane, se pravi pri šestem mesecu starosti. Dodatno lahko to hipotezo podpremo z rezultatom ankete, ki je predstavljen v Grafu 5, kjer je prikazano, da kar 73 odstotkov staršev vzpodbuja svoje otroke k čimprejšnji samostojnosti pri oblačenju ter obujanju.

V Hipotezi 2 smo menili, da starši v zadostni meri dajejo pomen delovnim navadam otrok in jih pri tem vzpodbujajo. Za preverjanje te hipoteze se nam zdijo bistveni rezultati v anketnih vprašanjih št. 9 do št. 11, ki starše sprašujejo po tem, v katera opravila in v katerem obdobju otroke vključujejo in kakšen pomen jim dajejo. Kot je razvidno iz Grafu 9, kar 88 odstotkov meni, da je otroku potrebno delovne navade privzgojiti že v predšolskem obdobju, le 8 odstotkom staršev pa se to ne zdi smiselno. Podrobneje smo tezo preverjali z vprašanjem, koliko dejansko starši otroke vključujejo v opravila, ki bistveno prispevajo k vzgajanju delovnih navad v otroštvu in kasnejši samostojnosti. Tezo nam potrjujejo rezultati, predstavljeni v Grafu 11 oz. Tabeli 1, kjer so dokazuje, da starši aktivno vključujejo otroke v razna opravila, ki kasneje prerastejo v delovne navade. Največji odstotek pozitivnih odgovorov je pri opravilu pospravljanja čevljev, pospravljanju lastnih umazanih oblačil v koš ter pripravi in pospravljanju mize pri obrokih. Pri treh omenjenih opravilih smo prejeli nad 75 odstotkov odgovorov, da so otroci redno vključeni v opravilo. Če pa prištejemo še odgovor »včasih«, pa je ta procent bistveno nad 90 odstotki. Delež pozitivnih odgovorov nato pada s kompleksnostjo samega opravila, vendar seštevke odgovorov DA in VČASIH skoraj v nobenem primeru ne pade pod 75 odstotkov. Od rezultata odstopa le pomivanje posode, kar pa lahko pripišemo dejstvu, da večina gospodinjestev uporablja pomivalni stroj in se tako otroci redkeje srečujejo z ročnim pomivanjem posode.

Hipotezo 3, v kateri menimo, da delovne navade bistveno vplivajo na uspešnost otrok v mladosti in kasnejših obdobjih, smo preverjali v zadnjem delu ankete. Te teze v celoti ne moremo potrditi, saj so rezultati raziskave pokazali, da v povprečju le dve tretjini staršev z odgovorom DA meni, da delovne navade in samostojnost pozitivno vplivajo na uspešnost v kasnejših obdobjih. Predvsem pri petnajstem vprašanju so odgovori anketirancev najbolj deljeni. Samo 48 odstotkov anketirancev je menilo, da zgodnje navajanje na samostojnost in odgovornost kasneje vpliva na boljše spopadanje s stresom in drugimi življenjskimi izzivi, 41 odstotkov se je s tem le deloma strinjalo. Rezultat bi lahko pripisali temu, da starši uspešno spopadanje s stresom in drugimi življenjskimi izzivi v večini pripisujejo drugim vrlinam, in ne delovnim navadam. Pri ostalih vprašanjih, ki so vezana na uspešnost v šoli ter na samostojno opravljanje družinskih obveznosti in skrbi otroka zase, pa se v povprečju anketiranci v več kot 90 odstotkih vsaj delno strinjajo, da so privzgojene delovne navade bistvene za uspešnost.

Sklep

Končni cilj vseh prizadevanj, ki jih starši namenjajo vzgoji, je omogočiti otroku, da bi nekega dne lahko živel brez njih. Delovne navade so tisti košček v mozaiku vzgoje, ki povečujejo možnost, da bo kasneje uspešen v življenju. Predvsem, da bo lahko počel prave stvari zaradi načel, ne zaradi prisile. Svobodno sprejemal pretehtane odločitve na podlagi različnih možnosti in tako prevzemal odgovornost za svoja dejanja. Nekoč bi bil gospodar svojega življenja in se počutil ustvarjalnega člana družbe. Hkrati bi vedel, da se lahko zanese nase in zmore tudi poskrbeti zase. Si dovolj zaupa, da se lahko odloči na podlagi lastne presoje, brez tujih sugestij.

Privzganjanja delovnih navad v predšolskem obdobju smo obravnavali iz več različnih zornih kotov. Najprej se nam je zdelo smiselno, da se ustavim ob telesnem in duševnem razvoju otroka. Starši naj bi bili poučeni o glavnih razvojnih stopnjah otroka in hkrati uglašeni s svojim otrokom. Vedeli naj bi, česa je sposoben in temu prilagodili svoja pričakovanja in zahteve. Zelo hitro se razvija tudi znanost, ki vedno znova postreže z novimi spoznanji o razvoju otroka in njegovih sposobnostih. Menimo, da je to lahko staršem v veliko pomoč.

Delovnih navad smo se lotili tudi z vidika vrednot, starši povsem nezavedno prenašajo svoje vrednote in posledično odnos do dela na otroka. Starši naj bi torej vzgajali s svojim vzgledom in spontanim vključevanjem otroka v opravila, ki so povezana z družino. Načeloma pa velja, da bodo otroci do dela imeli tak ali podoben odnos, kot ga imajo starši.

Maria Montessori je osnovala svojo pedagogiko na otrokovem delu, ki se razlikuje od dela odraslega človeka. Tako je nadomestila spontano otroško igro za organizirano dejavnost otroka, ki poteka v otroku prilagojenem okolju s prilagojenimi materiali. Otrokov razvoj je podrobno preučila in odkrila občutljiva obdobja, ko je otrok posebej dovzeten za neko novo znanje. Otroški um ima po njenem nepredstavljljive sposobnosti, poimenovala ga je srkajoči um, ker znanje spontano vsrkava iz okolja. Pri otroku se vzpodbuja red, samostojnost, občutek odgovornosti, koncentracijo, mišljenje, empatijo

in gibanje. Stavek, ki najbolj opisuje njeno filozofijo je iz otrokovih ust: »Pomagaj mi, da naredim sam.«

Menimo, da je ena od najpomembnejših stvari, ki se nanašajo na delovne navade, način, kako jih starši prenašajo na otroka. Dejstvo je, da otroci nočejo vedno sodelovati, motivacija jim hitro upade, prav tako so starši velikokrat v časovni stiski oziroma ne vejo, kje je meja med doslednim vztrajanjem in popuščanjem, ki vodi v razvajenost. Je pravilna pot, da starši brezkompromisno vztrajajo pri svojem in tako uveljavlja svojo voljo in moč. Nekateri pa se konfliktu raje izognejo tako, da od otrok ne zahtevajo veliko oziroma samo toliko, kot se otrok sam želi vključiti. Glede na strokovno literaturo menimo, da je pri vzgoji enakovreden odnos z otrokom ena najbolj ključnih stvari. In pa ohranjanje otrokovega dostojanstva ter upoštevanje njegovega glasu. Tako vzgoja na nek način postane umetnost, kjer je potrebno vedno znova iskati rešitve, ki čim bolj zadovoljijo obe strani. Vzgajati s pozitivnim vzgledom in disciplinirati otroka na način, da se iz tega nauči nekaj za življenje. Hkrati pa tudi upoštevati otrokove občutke, krepiti njegovo samozavest in vzpodbujati razvoj njegovih potencialov.

Naloga staršev je tudi, da otroku postopoma omogočajo samostojnost, tako da lahko o stvareh, za katere je sposoben, odloča sam. Na ta način se nauči razmišljanja, ugotovi kakšne posledice prinese izbira, uči se o samem sebi in prepoznava različne občutke ter se navaja na upravljanje s svojim lastnim telesom. Tako se otrok nauči za svoja dejanja in izbiro prevzeti odgovornost, ki je neločljivo povezana z delom.

Seveda pa oblikovanje delovnih navad v predšolskem obdobju ni nekaj, kar je ločeno od drugih dejavnosti, ki jih otrok še opravlja. Otrok se najlažje uči skozi igro, za kar je visoko motiviran. To je ugotovila že Maria Montessori, ki je to poimenovala otrokovo delo. Otrok brez prisile sodeluje s starši tako pri igri kot pri delu. Otrokov razvoj mora potekati z veliko gibanja, kjer otrok razvija motoriko, zaznavo prostora in orientacijo, pa tudi vztrajnost in motivacijo. Če staršem uspe delovne navade privzgajati skozi igro in gibanje, je verjetnost uspešnega sodelovanja s starši veliko večja.

Teoretične ugotovitve sem preverila s spletno anketo. Ugotavljali smo, kdaj začnejo starši vzpodbujati otrokovo samostojnost. In tudi v katera opravila ga vključujejo in mu

na ta način privzgajajo delovne navade. Zanimalo nas je predvsem, ali se zdi staršem pomembno, da otrokom privzgojijo delovne navade in kakšen je po njihovem mnenju vpliv na otrokovo kasnejše življenje. Izkazalo se je, da to staršem predstavlja kar pomembno vrednoto, prav tako so potrdili, da po njihovem mnenju pozitivno vpliva na otrokovo samopodobo in večjo samostojnost pri opravljanju šolskih in domačih obveznosti. Pozitivno naj bi vplivalo tudi na premagovanje stresa in soočanju z drugimi življenjskimi izzivi. Iz tega lahko potegnemo sklep, da so otroci, ki so jim delovne navade privzgojene v šolskem obdobju, v življenju uspešnejši.

Povzetek

V diplomskem delu se ukvarjam z vprašanjem delovnih navad pri predšolskih otrocih in vplivom, ki jih imajo na kasnejše življenje. Odnos do dela je ena od pomembnih značajskih potez, ki bistveno določajo kakovost človekovega življenja. Postavila sem hipotezo, da je oblikovanje delovnih navad v predšolskem obdobju kasneje v življenju pomaga pri bolj uspešnem spoprijemanju z različnimi življenjskimi izzivi. V prvem delu sem obravnavala otrokov celostni razvoj, navedla pomen delovni navad in dela kot vrednote. Osredotočila sem se predvsem na odgovornost staršev, ki je nenadomestljiva. Urejene družinske razmere otroku pri razvoju zagotavljajo ljubeče okolje, varnost in red. V zadnjih dveh desetletjih se razvija tako imenovano sočutno starševstvo, ki v ospredje postavlja odnos med staršem in otrokom, v katerem se oba razvijata in rasteta. Starši spoštujejo otroka in njegovo dostojanstvo, resno jemljejo njegova občutja in zahteve prilagajajo stopnji razvoja. Koncept sočutnega starševstva podpira pozitivne načine discipliniranja in je proti vzgoji s pomočjo kaznovanja, zlasti telesnega. Vzgoja mora iti po poti otrokovega postopnega osamosvajanja in predajanja odgovornosti. Na ta način ima otrok možnost odločanja in izbiranja, postopoma prevzema nadzor nad lastnim telesom, spoznava sebe, lastne občutke, pa tudi meje in pravila. Otrok tako pridobiva delovne navade skozi obvladovanje svojega telesa, vključenost v družinska opravila, gibanje in igro. Na ta način se otrok počuti ljubljenega in vrednega, pridobi pozitiven odnos do dela, je samostojen in odgovoren ter se zna odločati. S spletno anketo pa sem preverila, v katera opravila starši vključujejo otroka in ali ga vzpodbujajo pri osamosvajanju. Ali menijo, da je oblikovanje delovnih navad v predšolskem obdobju pomembno za bolj uspešno prihodnost njihovih otrok. Rezultati ankete so pokazali, da starši vzpodbujajo otrokovo samostojnost in ga vključujejo v družinske opravke. Prav tako menijo, da so otroci bolj uspešni v življenju, če imajo privzgojene delovne navade.

Ključne besede: delovne navade otrok, uspešnost otrok, vzgoja, sočutno starševstvo, samostojnost, odgovornost.

Abstract

The thesis deals with the issue of working habits in pre-school children and the effect that this can have on them in later life. Attitude to work is one of the more important character traits that significantly determine the human quality of life.

I set up the hypothesis that the formation of working habits in pre-school helps children later on in life so that they become more successful in coping with various life challenges.

In the first section, I considered the child's development as a whole and noted the importance of work and working habits as a value. Above all, I have focused on the responsibility of parents, which is irreplaceable. An organized family life assures the developing child a loving environment, safety and discipline.

Over the past two decades so-called 'compassionate' parenting has been developing, highlighting the relationship between parents and children, in which they both develop and grow. Parents respect the child and show dignity, are serious about its feelings and adapt demands to their rate of development. The rudiment of compassionate parenting supports positive methods of disciplining and is against using punishment in education particularly corporal. Education must take the path so that the child may gain gradual independence and handing over of responsibility. In this way, the child has the chance to make decisions and choices, gradually taking control of his own body, getting to know himself and his own feelings as well as boundaries and rules. The child also acquires working habits through bodily controls, participation in family tasks, movement and play. In this manner the child feels loved and worthy, obtains a positive attitude to work, and becomes independent, responsible and able to decide.

Using a web survey, I asked parents which task their children were involved in and if they encouraged independence. Did they consider that creating working habits in infancy was important for a more prosperous future for their children? The results of the survey proved that parents encourage child's independence and include them in family chores. In the same way they believe that children are more successful in life if they have acquired pre-school working habits.

Keywords: children's working habits, child's success, education, compassionate parenting, independence, responsibility.

Reference

- Ambient, »Otroška soba po načelih Marie Montessori«, 15. junij 2015. <http://ambient.zurnal24.si/otroska-soba-po-nacelih-marie-montessori-clanek-251807> (pridobljeno 1. februar 2016).
- Coloroso, Barbara. 1996. Otroci so tega vredni: notranja disciplina, največ kar lahko damo otroku. Ljubljana: Tangram.
- Čuk, Katja. 2013. Čez Norveško do Kitajske in nazaj v vrtec Miškolin. V: Maruška Željeznov Seničar, ur. *Samostojnost predšolskega otroka: zbornik. VI. mednarodna strokovna konferenca vzgojiteljev v vrtcih 2013*, 69-77. Ljubljana: MiB.
- Enter d.o.o. 2016. »Razvoj petletnika«, Za starše. 25. februar. <http://zastarse.si/2016/02/razvoj-petletnika/> (pridobljeno 28. marec 2016).
- Enter d.o.o. 2016. »Razvoj štiriletnika«, Za starše. 23. februar. <http://zastarse.si/2016/02/razvoj-stiriletnika/> (pridobljeno 28. marec 2016).
- Hendrix, Harville in Helen Hunt. 2006. Zdrav otrok in Ljubezen staršev. Ljubljana: Orbis.
- Statistični urad, <http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=5465&idp=17&headerbar=15> (pridobljeno 12.5.2016)
- Ivić Ivan, Jadranka Novak, Nikola Atanacković in Mirjana Ašković. 2002. Razvojni koraki, pregled osnovnih značilnosti otrokovega razvoja od rojstva do sedmega leta starosti. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti.
- Juhant, Marko in Simona Levč. 2011. Varuh otrokovih dolžnosti. Mavčiče: Čmrlj, komuniciranje in ustvarjalnost.
- Juul, Jesper. 2008. Kompetentni otrok: družina na poti k novim temeljnim vrednotam. Radovljica: Didakta.
- Juul, Jesper. 2009. Družinske vrednote: Življenje s partnerjem in otroki. Radovljica: 2009.
- Loschi, Tiziano. 1996. Montessori: Otrok gradi svojo avtonomijo. Montessori pedagogika, 17-26. Ljubljana: Glotta Nova.
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 1999. Kurikulum za vrtce. http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_pedsolsko_vzgojo_i

- [n_ osnovno_solstvo/predsolska_vzgoja/vrste_programov/](#) (pridobljeno 12. april 2016).
- MMC 2013, »Reproduktivno učenje je napaka ali kaj imata skupnega sipa in France Prešeren?« 23. marec, <http://www.rtv slo.si/znanost-in-tehnologija/reproduktivno-ucenje-je-napaka-ali-kaj-imata-skupnega-sipa-in-france-preseren/305041> (pridobljeno 28. april 2016).
  - Montessori, Maria. 2009. Skrivnost otroštva. Ljubljana : Uršulinski zavod za vzgojo, izobraževanje in kulturo.
  - Montessori, Maria. 2011. Srkajoči um. Ljubljana : Uršulinski zavod za vzgojo, izobraževanje in kulturo.
  - Peček Lesar, Mojca in Irena Lesar. 2009. Moč vzgoje: sodobna vprašanja teorije vzgoje. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
  - Poljanec, Andreja. 2015. Rahločutno starševstvo. Celje: Celjska Mohorjeva družba: Društvo Mohorjeva družba.
  - Retuznik Bozovičar, Ana in Metka Krajnc. 2010. Pedagogika in pedagoški pristopi v predšolskem obdobju: V krogu življenja. Velenje: Modart.
  - Sears William in Martha Sears. 2004. Uspešen otrok. Radovljica: Didakta.
  - Siegel Danijel in Tina Payne Bryson. 2013. Celostni razvoj otroških možganov: 12 revolucionarnih metod, s katerimi spodbujamo razvoj otroških možganov. Domžale: Družinski in terapevtski center Pogled.
  - SSKJ
http://bos.zrcsazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=delovne+navade&hs=1 (pridobljeno 16. april 2016).
  - Stoppard, Miriam. 1992. Kaj zmore vaš otrok: odkrivajmo in razvijajmo otrokove naravne potenciale. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
  - Vinko, Manja. 2013. Samostojnost predšolskega otroka z vidika pedagogike Montessori ali »Pomagaj mi, da naredim sam«. V: Maruška Željeznov Seničar, ur. Samostojnost predšolskega otroka: zbornik. VI. mednarodna strokovna konferenca vzgojiteljev v vrtcih 2013, 43-56. Ljubljana: MiB.
  - Ward Platt Martin, 2010. Moj čudežni malček: popoln vodnik po otrokovem razvoju od rojstva do 5. leta. Ljubljana: Mladinska knjiga.
  - Zadel Aleksander. 2013. Tretji obraz: priročnik za razumevanje sebe in otrok. . Ljubljana: Društvo Kros.

- Zalokar Divjak Zdenka, 1998. Vzgoja za smisel življenja. Ljubljana: Educy.
- Žnidaršič, Martina in Renata Beguš. 2013. Samostojnost predšolskega otroka – opolnomočenje in participacija otroka družine in vrtca. V: Maruška Željeznov Seničar, ur. Samostojnost predšolskega otroka: zbornik. VI. mednarodna strokovna konferenca vzgojiteljev v vrtcih 2013, 6-14. Ljubljana: MiB.

Priloge

Priloga 1: Anketni vprašalnik

DELOVNE NAVADE IN (NE)USPEŠNOST OTROK

Pozdravljeni,

sem Maja Podobnik in v okviru diplomske naloge na Teološki fakulteti delam anketo na temo oblikovanja delovnih navad pri otrocih v predšolskem obdobju v povezavi z njihovo uspešnostjo.

Anketa traja 5 minut.

Že vnaprej se vam zahvaljujem za vaš dragoceni čas.

VPRAŠALNIK:

1. Odgovarja:

- Ženska
- Moški

2. Koliko otrok imate?

- 1
- 2
- 3
- 4 ali več.

3. Koliko je star vaš (najstarejši) otrok:

- Do enega leta.
- Predšolski otrok.
- Osnovnošolec.
- Srednješolec.
- Študent ali več.

4. Ali vzpodbujate otroka pri samostojnem prehranjevanju?

- Ne, ker se s hrano samo igra in vse okrog sebe umaže.
- Počakam, da gre otrok v vrtec, kjer se tega nauči mnogo hitreje kot doma.
- Če želi mu dam žličko ali manjše kose hrane, da jih sam nosi v usta.
- Od začetka uvajanja goste hrane je otroka aktivno vključen, hrano lahko svobodno raziskuje in preizkuša, kljub temu, da imam dodatno delo s čiščenjem.

5. Ali vzpodbujate otroka, da se samostojno obleče, sleče, obuže in sezuje:

- Ne, ker gre prepočasi.
- Počakam, da otroka začnejo tudi v vrtcu na to navajati.
- Pustim, da sam pokaže interes
- Da, želim, da je čim prej samostojen

6. Ali se vam zdi pomembno, da je otrok čim prej brez plenice in ste za to pripravljeni vložiti svoj čas:

- Ne, v tej smeri se ne trudim posebej.
- Začnem takrat, ko v vrtcu omenijo, da je primeren čas za navajanje na suhost.
- Počakam, da otrok pokaže interes in zrelost.
- Da, zgodaj smo začeli z navajanjem na kahlico/wc

7. Pri kateri starosti ste začeli vzpodbujati otroka, da vam pomaga pri pospravljanju njegovih igrač:

- Ko pokaže interes
- Med 1. – 2 . letom
- Med 3. – 4 . letom
- Med 5. – 6 . letom
- Raje pospravim sam/a, ker gre tako hitreje

8. Pri kateri starosti dovolite otroku, da vam pomaga v kuhinji:

- Ko pokaže interes
- Med 1. – 2 . letom
- Med 3. – 4 . letom
- Med 5. – 6 . letom

- Ne želim pomoči otroka v kuhinji

9. Ali vključujete otroka v družinska opravila kot so:

- Brisanje prahu DA VČASIH NE
- Sesanje DA VČASIH NE
- Priprava mize in pospravljanje po obroku DA VČASIH NE
- Pomivanje posode DA VČASIH NE
- Zlaganje posode v pomivalni stroj DA VČASIH NE
- Kuhanje DA VČASIH NE
- Pospravljanje smeti DA VČASIH NE
- Pospravljanje svojih umazanih oblačil v koš DA VČASIH NE
- Zlaganje umazanega perila v pralni stroj DA VČASIH NE
- Obešanje ali zlaganje perila v sušilni stroj DA VČASIH NE
- Pospravljanje čevljev DA VČASIH NE
- Zalivanje rož DA VČASIH NE

10. Ali se vam zdi, da je potrebno otroku privzgojiti delovne navade že v predšolskem obdobju?

- To se mi ne zdi posebej smiselno.
- Če sam pokaže interes za to.
- Da, mislim, da je to eden bistvenih elementov vzgoje.

11. Ali se vam zdi, da imajo privzgojene delovne navade pri otroku v predšolskem obdobju pozitiven vpliv na otrokovo samopodobo:

- Ne, mislim, da delovne navade niso povezane s samopodobo.
- Lahko vplivajo, vendar ne odločilno.
- Da, mislim, da so delavne navade dragocena popotnica otroku v življenje.

12. Ali se vam zdi, da je otrok, ki je bil deležen zgodnjega navajanja na samostojnost in odgovornost, bolj uspešen pri opravljanje šolskih obveznosti?

- NE
- DELNO SE STRINJAM
- DA

13. Ali se vam zdi, da otrok, ki so ga starši zgodaj vključevali v družinska opravila, kasneje v šolskem obdobju, poleg šolskega dela samostojno opravlja tudi zadolžitve povezane z družinskim življenjem?

- NE
- DELNO SE STRINJAM
- DA

14. Ali se vam zdi, da otrok, ki je bil zgodaj navajen na samostojnost in skrb zase, kasneje v šolskem obdobju bolj uspešen pri skrbi za svojo vsakodnevno osebno higieno, red v svoji sobi, pospravlja svoje umazano perilo, si pripravi, zajtrk, večerjo ali malico, pospravi mizo za seboj?

- NE
- DELNO SE STRINJAM
- DA

15. Ali se vam zdi, da se otrok, ki je bil zgodaj navajen na samostojnost in odgovornost, kasneje v šolskem obdobju bolj uspešno spopada s stresom in drugimi življenjskimi izzivi?

- NE
- DELNO SE STRINJAM
- DA